

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

**ПРАВНИЧІ СТУДІЇ
ПАМ'ЯТІ ВАСИЛЯ ІВАНОВИЧА
СІНАЙСЬКОГО**

**Збірник тез доповідей
VII щорічного круглого столу**

22 квітня 2026 року

УДК 340.12(092)(06)

П 68

Редакційна колегія:

А. В. Богданець, к. ю. н., доц.; Н. Я. Борсук, д. ю. н., проф.

П 68 **Правничі студії пам'яті Василя Івановича Синайського:** зб. тез доп. VII щоріч. круглого столу студ., аспір., молод. вчених, наук.-педаг. прац., м. Київ, 22 квіт. 2026 р. [Електронний ресурс]. – К. : КНЕУ, 2026. 123 с.
ISBN 978-966-926-588-3

УДК 340.12(092)(06)

Адреса редакційної колегії:

04050, м. Київ, вул. Ілленка, 81, каб. 311

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ забороняється*

ISBN 978-966-926-588-3

© КНЕУ, 2026

ЗМІСТ

<i>Богданець А. В.</i> Самозахист як неюрисдикційний спосіб захисту цивільних прав та інтересів	5
<i>Борсук Н. Я.</i> Історичний аспект правового регулювання монополій.	11
<i>Власенко В. В.</i> Правові аспекти застосування медіації у нотаріальній діяльності	15
<i>Вавженчук С. Я.</i> До питання про розуміння термінології у Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».	18
<i>Галіахметов І. А.</i> Адміністративна процедура в праві Європейського Союзу: функціоналістський підхід	21
<i>Кикоть П. В.</i> Правові аспекти щодо юридичних осіб приватного права кінцевими бенефіціарами яких є рф та її резиденти.	26
<i>Мачуська І. Б.</i> Problems of legal regulation of conservation of degraded and technogenically polluted lands of Ukraine	29
<i>Назарчук О. М.</i> Гарантії соціального захисту військовослужбовців та ветеранів: проблеми реалізації прав	32
Трибуна аспірантів та студентів	37
<i>Безпалько Д. Б.</i> Неправомірне використання оформлення упаковки як порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції: кейс «KHORTYTSYA» та «SHAKE» у практиці АМКУ	37
<i>Березіна А. Л.</i> Види відповідальності за порушення конкурційного законодавства.	41
<i>Вапельник В. С.</i> Повноваження АМКУ щодо накладання штрафів на суб'єктів господарювання	46
<i>Власенко А. С.</i> Правові аспекти реформування провадження господарської діяльності у лісовій галузі.	48
<i>Герасимов Д. О.</i> Причини низької популярності державного непенсійного страхування в Україні: європейський досвід та національні виклики	51
<i>Дяченко К. А.</i> Антимонопольна справа GOOGLE ANDROID як приклад зловживання домінування.	56
<i>Зінов'єв Д. М.</i> Поняття домінуючого становища в праві ЄС та українському законодавстві: критерії визначення	59
<i>Іляшишена В. Р.</i> Сучасна військова повинність та гендерні ролі: компаративний аналіз правового положення жінок з 1789 по 2026 рік.	62
<i>Карунська А. О.</i> Встановлення змови на торгах щодо закупівлі.	66

Клименко Є. М. Право виходу держави зі складу міжнародних організацій: компаративний аналіз	70
Кліщ В. В. Регулювання цифрових платформ у ЄС (DMA, DSA) та перспективи для України	79
Ковальчук Ю. Б. Порогові показники для концентрації у ЄС та Україні: чи потребують вони зміни	82
Коптенко О. С. Принципи добросовісності у приватному праві: від римських витоків до сучасної практики Верховного Суду	87
Лавренчук А. В. Поширення інформації, що вводить в оману (на прикладі ТОВ «Карптські мінеральні води»)	90
Міліщук К. В. Оскарження рішень органів Антимонопольного комітету України	94
Нещадименко Д. В. Поняття та ознаки державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні	98
Сироватченко М. А. Дефініція поняття публічних інвестицій у правовій системі України	102
Троценко А. О. Визначення монопольного становища суб'єкта господарювання	106
Фішер А. Є. Відповідальність засновників та керівників при створенні юридичної особи	113
Цупенко Н. В. Зловживання монопольним становищем на прикладі акціонерного товариства «Укрзалізниця»	119

Богданець А. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
Університет імені Вадима Гетьмана

САМОЗАХИСТ ЯК НЕЮРИСДИКЦІЙНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

У сучасних умовах особливої актуальності набуває питання формування та вдосконалення системи гарантій реалізації та захисту прав особи. Виходячи з положень Конституції України, можна констатувати, що право на захист за своєю суттю є невід'ємною складовою прав будь-якого учасника правовідносин та має конституційну природу.

В юридичній літературі усталеним є підхід, відповідно до якого право на захист – передбачена законодавством можливість уповноваженої особи в разі порушення, невизнання чи оспорювання права самостійно застосовувати дозволені або санкціоновані законом юридичні способи впливу на порушника або звернутися до відповідного юрисдикційного чи неюрисдикційного органу з вимогою спонукати порушника до певної поведінки [13, с. 109–110].

Варто зауважити, що захист суб'єктивних цивільних прав здійснюється у певній формі із застосуванням відповідних засобів та способів. В сучасній науці доволі поширеною є позиція, відповідно до якої поняття форми захисту поєднує як матеріальний, так і процесуальний аспекти. Водночас ці категорії мають різний зміст, тому їх ототожнення є недоцільним.

Досить поширеним є погляд, згідно якого «спосіб захисту» розглядається як сукупність дій, за допомогою яких відновлюються, визнаються, встановлюються права та законні інтереси особи [3, с. 101]. Т. В. Боднар визначає, що за допомогою способів захисту цивільних прав відбувається реалізація суб'єктивного права особи на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання шляхом застосування певних правоохоронних заходів [2, с.172].

Т. В. Збирак вважає, що під способом захисту прав слід розуміти сукупність ознак правового характеру, що відображають сутність порушених прав і особливостей процесу їх відновлення, а також вид юридичної відповідальності, що застосовується до правопорушника [6, с. 240]. Аналізуючи наукові підходи, висловлені в юридичній літературі щодо розуміння способу захисту прав, можна дійти висновку, що Т. В. Збирак, формулюючи відповідне визначення, дотримується класичного підходу, відповідно до якого поняття розкривається через сукупність його ключових ознак.

На думку О. Ф. Мельничук, способи захисту прав та інтересів є засобами правового впливу, які застосовуються компетентними органами щодо зобов'язаних осіб або правопорушників з метою відновлення порушеного (оспороного) права людини [8, с. 25]. Разом із тим, наведене визначення не охоплює таких важливих аспектів, як можливість попередження правопорушень, їх припинення, усунення перешкод у здійсненні суб'єктивних прав та інтересів особи, а також відшкодування шкоди, завданої внаслідок їх порушення. Окрім цього, воно не враховує можливості застосування неюрисдикційних форм захисту, зокрема самозахисту.

Дослідження наукових підходів дає змогу визначити спільні характеристики, властиві способам захисту прав та інтересів, що слугує підґрунтям для формування узагальненого визначення цього поняття. Серед таких ознак варто виділити: їх нормативне або договірне закріплення; обов'язковий (примусовий) характер; можливість реалізації як уповноваженими органами, так і безпосередньо особою; спрямованість на попередження, припинення порушень прав та інтересів, їх відновлення, а також компенсацію заподіяної шкоди.

Згідно ч. 1 ст. 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Аналізована стаття закріплює 10 способів захисту цивільних прав та інтересів. При цьому зазначається, що суд може

захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках [1].

Таким чином, узагальнюючи положення доктрини та законодавства, зокрема ст. 16 ЦК України, можна дійти висновку, що способи цивільно-правового захисту прав та інтересів – це передбачені законом або договором правові механізми, спрямовані на усунення порушень цивільних прав та інтересів, запобігання їм у разі наявності загрози, а також на їх відновлення і відшкодування завданих збитків.

Неюрисдикційна форма захисту розуміється як вжиття особисто правовласником заходів, спрямованих на припинення порушення, відновлення порушених прав, відшкодування завданої шкоди [11, с. 324; 7, с. 241].

Найбільш розповсюдженою формою неюрисдикційного захисту цивільних прав та інтересів виступає самозахист суб'єктивного цивільного права. Термінологічно самозахист цивільних прав є способом захисту прав, що здійснюється особою у разі порушення або загрози їх порушення, і при цьому не потребує звернення до державних органів (наприклад, у ситуаціях, коли звернення до суду чи інших державних інстанцій можуть бути утруднені або недоступні), а також не порушує законодавства чи договірних зобов'язань [4, с. 51].

Згідно ст. 19 ЦК України, особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства [1].

Самозахист є комплексним правовим інститутом, який відноситься до міжгалузевих категорій. Законодавче регулювання цього інституту досить широке – це положення Конституції України, з яких треба виділити ст. 55 та

широкий спектр галузевих норм. Самозахист цивільних регулюється ст. 19 ЦК України, самозахист свої дитини батьками встановлюється ст. 154 СК України, крайня необхідність та необхідна оборона регулюється КК України (ст. 36, ст. 39) та Кодексом України про адміністративні правопорушення (ст. 18 КУпАП). Притримання майна кредитором – як особливий вид самозахисту встановлений параграфом 7 Глави 49 ЦК України. Метою інституту виступає підвищення ефективності та реалізації гарантій захисту прав та свобод особи [14, с. 209].

Залежно від сфери поширення способи самозахисту поділяють на: такі, що застосовуються у договірних зобов'язаннях (оперативні санкції, наприклад, передбачені ст. ст. 665, 666, 672, 690 ЦК України); такі, що застосовуються у недоговірних зобов'язаннях (заподіяння шкоди в стані необхідної оборони) [10, с. 63–69].

Самозахист має низку специфічних ознак, які виділяють науковці: 1) оперативність дій – особа при самозахисті здебільшого застосовує швидкі та безпосередні заходи, оскільки через обставини, місце або час застосування юрисдикційної форми захисту може бути неефективним, хоча звернення до суду не виключається; 2) особиста реалізація права – самозахист здійснюється зусиллями самої особи, права якої порушено, проте можливе залучення допомоги або сприяння з боку інших фізичних осіб чи юридичних суб'єктів; 3) пропорційність заходів – дії, що застосовуються у самозахисті, мають повністю відповідати характеру порушення права і не виходити за межі, необхідні для припинення правопорушення.

В доктрині цивільного права поширеною також є позиція, згідно якої самозахист варто розглядати у більш широкому сенсі, вважаючи його складною та багатокомпонентною категорією, елементи якої об'єднані спільною метою – забезпечення можливості особою самостійно захищати не лише свої права, а й життя та здоров'я. При цьому виділяються такі складові самозахисту: необхідна оборона, крайня необхідність, поновлення прав тощо.

Ратушна акцентує увагу на тому, що самозахист є найменш законодавчо врегульованою формою захисту суб'єктивного цивільного права і потребує більш детального правового регулювання. Адже правова межа між законністю і беззаконням при здійсненні самозахисту цивільних прав є дуже тонкою [9, с. 404].

Ст. 1169 ЦК України встановлює, що якщо особа, завдала своїми діями під час реалізації права на самозахист шкоди, то вона при дотриманні правових меж – не відшкодовується. Це стосується і стану необхідної оборони. У випадку завдання шкоди особою іншим особам під час самозахисту – вона повинна бути відшкодована тією, яка її завдала. При цьому, якщо спосіб самозахисту є законним та відповідає моральним підвалинам суспільства, шкода має бути відшкодована особою, що здійснила протиправні дії [12, с. 99].

Перевагою самозахисту є те, що особа має право звернутися у подальшому і до судової інстанції та до інших компетентних державних органів. А недоліком є те, що цей неюрисдикційний спосіб захисту цивільних прав та інтересів повинен відповідати багатьом критеріям, оскільки при їх порушенні, самозахист перетворюється на протиправну діяльність, відповідальність за яку встановлена законом [5, с. 175]. Слід зазначити, що в різних ситуаціях виникає проблема вибору найбільш ефективного способу самозахисту прав, оскільки його застосування має відповідати принципам повноти та всебічності захисту порушених прав і забезпечувати досягнення юридично обґрунтованої мети захисту.

Таким чином, виходячи із зазначеного вище, можна зробити висновок, що важливим є опрацювання нових теоретичних підходів до інституту захисту прав і інтересів загалом, а також до його окремих складових, зокрема способів, форм і засобів захисту. Водночас у сучасних умовах національне цивільне законодавство потребує не лише вдосконалення вже існуючих механізмів захисту прав та інтересів особи, а й вивчення можливостей запровадження нових, які суттєво розширяють межі реалізації та захисту цивільних прав та інтересів.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 35.
2. Боднар Т. В. Деякі аспекти захисту цивільних прав при зміні і припиненні договірних зобов'язань. *Право України*. 2014. № 2. С. 171–179.
3. Гаєвий В. В. Форми, способи та засоби захисту права на відшкодування моральної шкоди, завданої у трудових відносинах. *Соціальне право*. 2019. № 3. С. 99–102.
4. Єрмаков Ю.О., Барабаш О. О. Неюрисдикційні способи захисту прав людини в цивільному праві України: можливості самозахисту. *Dictum factum*. 2024. № 2 (16). С. 46–55.
5. Журавель О. А. Право громадян на самозахист як основна гарантія їх безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 2. С. 169–176.
6. Збирак Т. В. Сутність і значення адміністративно-правових засобів та способів захисту права громадян на свободу слова. *Форум права*. 2013. № 3. С. 239–244.
7. Максимов М. І. Співвідношення юрисдикційної та неюрисдикційної форм захисту житлових прав. *Аналитично-порівняльне правознавство*. 2025. Ч.1. № 05. С. 239–244.
8. Мельничук О.Ф. Правові засоби та способи захисту суб'єктивного права на освіту. *Адвокат*. 2011. № 4 (127). С. 37–42.
9. Ратушна Б. В. Самозахист як форма захисту цивільних прав та інтересів в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Випуск 88: частина 1. С. 401–406.
10. Рудницька О. П., Дем'янюк В. М. Неюрисдикційні способи захисту цивільних прав. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 6. С. 63–69.

11. Ульянова Г.О. Методологічні проблеми цивільно-правового захисту прав інтелектуальної власності від плагіату: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Одеса. 2015. 433 с.

12. Філик Н.В. До питання самозахисту як способу захисту цивільних прав. К: Малий і середній бізнес (право, держава, економіка). 2008. № 3-4. С. 98–102.

13. Цивільне право (загальна частина): навч. посібник / О.В. Кіріяк, Ю.П. Пацурківський, М.М. Гудима-Підвербецька. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с.

14. Чепис О. І. До питання самозахисту цивільних прав та законних інтересів. Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». Випуск 35. Ч. 2. Том 1. 2015. С. 208–212.

Борсук Н.Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МОНОПОЛІЙ

У сучасну епоху глобальних корпорацій та антимонопольних розслідувань ми часто забуваємо, що теоретичне підґрунтя захисту вільного ринку закладалося ще на початку ХХ століття. Стрімкий розвиток в той час капіталізму призвів до появи синдикатів і трестів, юридична кваліфікація яких виявилася неможливою у межах класичних моделей суб'єкта права.

Одним із найпрозорливіших дослідників цієї теми був Василь Іванович Синайський – видатний правознавець, професор Київського комерційного інституту (нині КНЕУ) та Університету св. Володимира [3, с. 7, 8]. У своїх

працях, зокрема в роботі 1915 року «Договір підприємницького союзу (синдиката і треста)» [5], Синайський проаналізував явища, які тоді лише набували розмаху, – картелі та синдикати [3, с. 8] та запропонував революційний підхід до розуміння природи таких об'єднань.

Аналізуючи працю 1915 року [5], слід підкреслити, що Синайський вбачав сутність монополістичних утворень саме в їхній договірній природі. Підприємницький союз – це передусім волевиявлення сторін, спрямоване на зміну ринкової статистики. Унікальність підходу вченого полягає у визначенні договору як інструменту «знищення чи послаблення конкуренції». Для Синайського договір є не просто передумовою, а самою сутністю монополії, де приватна воля спрямовується на модифікацію публічного економічного порядку.

Такий підхід дозволяє розглядати підприємницькі союзи як складні динамічні зобов'язання, що безпосередньо впливають на права інших учасників цивільного обороту.

Василь Синайський вважав договір основою підприємницького союзу (узагальнююче поняття, яке він використовував для синдикатів та трестів), виходячи з аналізу їхньої юридичної природи в межах торгового права.

Вчений визначив «підприємницький союз» не просто як договірну форму обмеження конкуренції, а як складну систему договірних зв'язків, що фактично виступає єдиним центром волі [3; 4]. За Синайським, такий союз усуває «юридичну сліпоту» щодо складних суб'єктів, дозволяючи розглядати об'єднання як цілісний організм, що регулює виробництво та збут товарів через взаємні зобов'язання учасників.

Досліджуючи картелі, синдикати та трести, вчений дійшов висновку, що ці структури не виникають стихійно, а базуються на свідомому договорі підприємців. Синайський стверджував, що такий договір має чітко визначену ціль – знищення або суттєве послаблення конкуренції у сфері виробництва та збуту конкретних видів товарів. Саме договірні зобов'язання між учасниками дозволяли координувати дії для досягнення монопольного становища на ринку.

Вчений розглядав договір як інструмент, через який підприємці погоджували умови своєї спільної діяльності, що фактично замінювало вільні ринкові відносини внутрішнім договірним регламентом [3, с. 7, 8].

Ця концепція трансформувала розуміння суб'єкта права від окремої особи до складного договірного конгломерату. Аналізуючи природу синдикатів, Синайський вважав, що майнове право (наприклад, право участі або право вимоги) має таку ж економічну цінність, як і матеріальна річ, а отже, потребує аналогічного рівня абсолютного правового захисту. Це заклало підвалини для визнання інкорпоральних прав об'єктами власності.

Василь Синайський вивів власне узагальнююче юридичне поняття – «підприємницький союз» [3; 5]. Під цю категорію підпадали різні форми об'єднань підприємців, які мали спільну правову природу. Вчений стверджував, що в основі будь-якого синдикату чи тресту лежить специфічний договір підприємців [3, с. 8].

Аналізуючи ці союзи, Синайський прийшов до тривожних висновків, які залишаються актуальними для конкуренційного права й сьогодні:

1. *Штучне нищення конкуренції*. Професор чітко визначив, що головною метою договору підприємницького союзу є знищення або суттєве послаблення природної конкуренції на ринку [3]. Це не просто співпраця, а цілеспрямована дія проти механізмів вільного ринку.

2. *Монопольний контроль над збутом*. Синайський зазначав, що такі об'єднання створюються для того, щоб контролювати виробництво та збут визначених видів товарів [3]. Це позбавляє споживача вибору, а економіку – динаміки.

3. *Юридична маніпуляція*. Досліджуючи юридичну природу цих союзів, він вказував на те, що через договірні інструменти підприємці створюють структури, які фактично диктують умови цілим галузям, підміняючи собою вільні ринкові відносини [3].

Створення підприємницьких союзів неминуче зачіпає межу між приватною та публічною сферами. Як зазначають О. Д. Крупчан та

О. А. Беяневич [1; 2], сучасна концепція публічної власності (зокрема права Українського народу на природні ресурси) вимагає захисту від монопольного свавілля саме через призму *Aequitas*. Синайський доводив, що якщо приватний договір підприємницького союзу спрямований на шкоду суспільству, він порушує публічний порядок (*ordre public*).

Історико-правовий аналіз ідей Василя Синайського щодо монополій та підприємницьких союзів є критично важливим для ідентифікації правової природи некорпоративних об'єднань та майнових прав у сучасному приватному праві України. Його ідеї про необхідність вивчення «картельного законодавства» випереджали час, закликаючи юристів бачити за формальним договором реальну загрозу для економічної свободи суспільства. Вчення Синайського про підприємницькі союзи є доктринальною базою для регулювання сучасних холдингових та мережевих структур, де договір виступає інструментом консолідації волі та власності.

Отже, вивчаючи історію КНЕУ та спадщину його видатних викладачів, ми бачимо, що протидія монополізму була предметом глибоких наукових дискусій у цих стінах ще століття тому.

Список використаних джерел

1. Беяневич О. А. Проблеми захисту права власності Українського народу. *Приватне право і підприємництво*. 2017. Вип. 17. С. 10–15.
2. Крупчан О. Д. Публічна сфера і право публічної власності. *Приватне право і підприємництво*. 2017. Вип. 17. С. 5–9.
3. Міхневич Л. В. «Професор Василь Синайський: талант ученого, педагога, митця». Правничі студії імені Василя Івановича Синайського: право корпорацій: зб. матеріалів круглого столу студентів, аспірантів, молодих вчених, наук.-пед. працівників закладів вищ. освіти та наук. установ, м. Київ, 7 квіт. 2020 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ: КНЕУ, 2020. – С. 7–11. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/33352>

4. Міхневич Л. В. Торгове право в неуніверситетських навчальних закладах на українських теренах (XIX – початок XX ст.). *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 176–181.

5. Синайський В. І. «Договір підприємницького союзу (синдиката і треста)» (1915). Пам'яті професора Габріеля Феліксовича Шершеневича: зб. Статтей по цивільному та торговому праву. М.: Бр. Башмакови, 1915. 486 с. С. 1–13.

Власенко В. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професорка кафедри теоретичної юриспруденції,
Київський національний економічний
Університет імені Вадима Гетьмана

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Медіація як спосіб врегулювання конфліктів має давню історію, проте, у площині українського законодавства з'явилася нещодавно. Законом України «Про медіацію» визначено, що медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1]. Відповідні зміни, які дозволяють вирішувати спори та примирення сторін шляхом медіації, були внесені до нормативно-правових актів таких, як Земельний кодекс України, Кодекс законів про працю України, Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, тощо.

Законом України «Про нотаріат» визначено, що нотаріуси можуть проводити медіацію у порядку, визначеному законом, за умови проходження ними базової підготовки медіатора [2]. Позитивним аспектом застосування

процедури медіації саме нотаріусом, є можливість посвідчення правочину відразу після переговорного процесу, що закріпить досягнуті домовленості.

Медіація у нотаріаті є напрямом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, що неабияк підвищує інтерес до цієї сфери.

Дослідниця М. О. Мироненко, предметом медіації у нотаріальній діяльності визначає сукупність медіабельних конфліктів і спорів, що виходять із цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносин, а також відносин, які виникають під час нотаріального посвідченням угод за результатами медіації [3, с. 60]. Погоджуємося, перелічені види правовідносин найчастіше є колом питань з якими звертаються до нотаріусів та за допомогою медіації можуть бути врегульовані, якщо обидві сторони спору бажають досягти його вирішення.

Законом також передбачено, що Нотаріальна палата України здійснює підготовку нотаріусів у сфері медіації, веде та оприлюднює реєстри нотаріусів, які пройшли підготовку у сфері медіації [2]. Для реалізації цього завдання Нотаріальною палатою України створено Центр медіації, який об'єднує практикуючих нотаріусів-медіаторів та розвиває напрям медіації у нотаріальній практиці. Ведення реєстру медіаторів має здійснюватися з дотриманням принципів щодо конфіденційної інформації про особу.

Нотаріальна медіація поєднує публічно-правові повноваження нотаріуса та приватноправові функції посередника. Законодавче регулювання медіаційної діяльності формує підґрунтя для розвитку альтернативних способів вирішення спорів. Медіаційні компетенції суттєво розширюють професійний інструментарій нотаріуса, а значимість нотаріального посередництва виявляється у наданні комплексної правової допомоги громадянам. Поєднання фасилітаційних технологій із юридичним оформленням угод створює унікальні переваги. Міжгалузевий характер приватноправових конфліктів зумовлює особливу цінність нотаріального посередництва, оскільки професійна підготовка нотаріуса забезпечує ефективне розв'язання багатоскладових спорів з подальшим нотаріальним посвідченням медіаційних угод. Перспективним

напрямом розвитку нотаріальної медіації вбачається вдосконалення механізмів взаємодії нотаріату із судовою системою для інтеграції примирних процедур у традиційні способи захисту прав та інтересів громадян [4, с. 47].

На наш погляд, досудове вирішення конфліктів (спорів) за допомогою нотаріуса, який має повноваження здійснювати медіацію, є позитивною тенденцією, оскільки судова система є надмірно завантаженою та потребує значного часу для розгляду справ та їх можливого перегляду. Тому систему нотаріату можна визначити однією з форм превентивного правосуддя, оскільки вирішення конфлікту (спору) за допомогою нотаріуса-медіатора попередить звернення тієї чи іншої сторони до суду.

Роль нотаріуса в системі права є визначальною для забезпечення стабільності цивільного обороту та законності правочинів. Нотаріус виступає гарантом дотримання прав сторін, запобігаючи потенційним конфліктам. Участь нотаріусів у процедурах альтернативного вирішення спорів розширює їхні традиційні функції, перетворюючи нотаріат на активного учасника позасудового врегулювання спорів. Особливий потенціал для нотаріальної діяльності має медіація, яка є ефективним інструментом вирішення спадкових, сімейних, майнових і комерційних спорів. Нотаріуси завдяки своїй професійній підготовці можуть виконувати роль нейтрального посередника, забезпечуючи законність, нейтральність та виконавчу силу досягнутих домовленостей [5, с. 128].

Медіація у нотаріальній діяльності є новим напрямом, який активно впроваджується у практику. Нормативне закріплення регламентовано Законом України «Про медіацію» та Законом України «Про нотаріат». Норми вказаного законодавства сприяють розвитку медіації в нотаріаті. Проте варто врахувати, що одним з викликів сьогодення є необізнаність суспільства з позитивними практиками застосування медіації, зокрема і в нотаріаті. Одним з шляхів вирішення можна запропонувати проведення просвітницької роботи серед населення щодо ролі та позитивних аспектів використання медіації на шляху

вирішення конфлікту, що в результаті трансформує правові цінності та вплине на правову культуру сучасного українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 25.03.2026 р.).

2. Про нотаріат: Закон України від 02 вересня 1993 року № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 25.03.2026 р.).

3. Мироненко М. О. Предмет медіації у нотаріальній діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 1 (54). С. 58–61.

4. Мироненко М. О. Загальнотеоретична характеристика діяльності нотаріуса у сфері медіації. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2025. Т. 27. Вип. 1 (40). С. 44–49.

5. Хребтова А. А. Роль нотаріуса в системі альтернативного вирішення спорів: теоретичні засади та практичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 86: ч. 4. С. 124–129

Вавженчук С. Я.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗУМІННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ У ЗАКОНІ УКРАЇНИ «ПРО ОХОРОНУ ПРАВ НА ВИНАХОДИ І КОРИСНІ МОДЕЛІ»

Юридіко-правова герменевтика одразу ставить перед собою завдання щодо створення правової системи осмислення ідеалів та принципів охорони прав на винаходи і корисні моделі, нормативних правил правозастосування через призму Конституції України, Цивільного кодексу України та спеціальних

законів у сфері права інтелектуальної власності. З урахуванням класичних засад юридичної герменевтики слід враховувати, що реалізація Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» пов'язана із ключовими елементами: тлумаченням норм, правовою оцінкою фактичних обставин, критикою автентичності норми. В ключі запиту особливе значення має визначення змісту та правової суті термінів та слів через призму словесного тлумачення та з'ясування волі законодавця за допомогою застосування логічних, систематичних, міжнародно-правових зв'язків.

Як відомо, з огляду на вчення про тлумачення законів, численні наукові розробки, виклад змісту закону має відповідати наступним характеристикам. У першу чергу повинна бути відображена термінологія досить точно. Терміни повинні бути не розлогими, а стислими, тобто лаконічними. Це дозволить оминати плеоназмів та досягти однозначності при вживанні правової термінології в юридичних текстах при подальшому нормотворенні та правозастосуванні. Крім цього, терміни та слова, що наявні в Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не повинні перешкоджати розумінню духу права закладеного у норму законодавцем. Саме цей підхід дозволить уникнути розмитості розуміння норми або її нерозуміння, або різного тлумачення норми. Також має суттєве значення дотримання принципу логічної термінологічної єдності, що дозволить використовувати слова та юридичні терміни у їх прямому та сталому значенні.

При аналізі Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» встановлено, що у ньому використовується спеціальна термінологія, наприклад, винахід (корисна модель), секретний винахід (секретна корисна модель), кваліфікаційна експертиза (експертиза по суті), формальна експертиза (експертиза за формальними ознаками) тощо. Така термінологія має ознаки юридико-технічних термінів. А отже не може відноситися до звичайних літературних термінів.

Імплементация Україною міжнародно-правових актів глобального й регіонального європейського рівнів має здійснюватися з урахуванням

конституційно-правових засад, системи технічних засобів та прийомів правотворчої юридичної техніки [1, с. 495-500]. У Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», здебільшого, використовуються терміни, що корелюють термінам, що відображені міжнародно-правових актах. Втім, подекуди, їх адаптація здійснена з порушенням принципу словесної або термінологічної єдності. У цьому плані звертає увагу на себе низка норм Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі».

У ч. 1 ст. 3-1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» наявні ознаки плеонастичності у тексті норми: «Функції НОІВ виконує юридична особа публічного права (державна організація), утворена центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері інтелектуальної власності, та визначена Кабінетом Міністрів України».

З огляду на ст. 3-2 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», у нормі відсутнє чітке розмежування між термінами «засади» та «принципи». Так, у ч.1 ст. 3-2 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» зазначено, що діяльність Апеляційної палати ґрунтується на принципах законності, неупередженості, незалежності, прозорості, достовірності, колегіальності, кваліфікованого кадрового забезпечення. У той же час у ч. 2 ст. 3-2 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» зафіксовано, що основними засадами розгляду Апеляційною палатою заперечень, заяв є верховенство права, законність, рівність учасників розгляду перед законом і Апеляційною палатою. З огляду на зміст ч.1 та ч. 2 ст. 3-2 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не зрозумілий критерій розмежування принципів та засад. Така ситуація створює термінологічну невизначеність та двозначність у тлумаченні термінів «принципи» та «засади».

Враховуючи наведене, постає необхідність осмислити сутність окремих термінів та правових конструкцій, що відображені на рівні Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»

Список використаних джерел

1. Вавженчук С.Я. Проблеми юридичної техніки як фактору ефективності охорони трудових прав. *Методологія в праві: монографія* / І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.; за заг. ред. І. Безклубого. К.: Грамота, 2017. 658 с.

Галіахметов І. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права,
Київський національний економічний
Університет імені Вадима Гетьмана

АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ФУНКЦІОНАЛІСТСЬКИЙ ПІДХІД

Характерною ознакою функціоналізму є системне бачення суспільства. Це означає, що будь-яке суспільне утворення розглядається як упорядкована сукупність диференційованих та взаємно узгоджених частин. Кожна з таких частин має в структурі цілого своє чітко визначене місце й особливе призначення. Завдяки цьому кожна частина (елемент, підсистема) здатна виконувати свою спеціалізовану, тільки їй властиву роль (функцію) у процесі самозбереження, самовідтворення системи. Тому примітною ознакою функціоналістського підходу в наших тезах постає використання понятійно-категоріальної схеми з використанням словосполучення «адміністративна процедура».

З метою гарантування права на якісне управління та забезпечення відкритої, ефективною та незалежною державною служби ЄС, 15.01.2013 р. Європейський Парламент ухвалив резолюцію на основі звіту законодавчої ініціативи, підготовленої Комітетом з правових питань, яка представила детальні рекомендації Європейській Комісії щодо Закону про адміністративну процедуру ЄС (*англ.* Law of Administrative Procedure of the EU). Це передбачало прийняття регулювання [5], яке встановлювало б адміністративне право ЄС, що

застосовувалося б до всіх інституцій, органів і агентств Союзу у їхніх відносинах із громадськістю. Більш конкретно, запропоноване регулювання має кодифікувати основні принципи належного адміністрування та регулювати процедуру, якої має дотримуватися адміністрація Союзу при розгляді окремих справ, у яких є фізична або юридична особа. Він також має встановити процедуру, застосовну як *правило de minimis* (лат. «що стосується мінімальних речей») або «що стосується дрібниць»), якщо немає конкретного закону.

Таким чином, цей регламент розглядатиметься як кодекс практики згідно з новою правовою основою ст. 298 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЕС) [1]. Ст. 298 ДФЕС вимагає законодавчого регулювання для встановлення процедур відкритого, ефективного та незалежного європейського управління. Належним чином розроблені адміністративні процедури сприяють як ефективному управлінню, так і відповідному забезпеченню права на якісне управління, що гарантоване як загальний принцип права ЄС, ст. 41 Хартії основних прав ЄС (2000) [2]. Однак Єврокомісія Ж.-М. Баррозу утрималася від подання будь-яких пропозицій, оскільки вважала, що немає потреби у законодавчій ініціативі у сфері прав громадян у їхніх прямих взаємодіях з інституціями та органами ЄС.

Щоб підкреслити необхідність комплексної та всебічної адміністративної процедури, Європейський Парламент ухвалив відповідну резолюцію щодо відкритого, ефективного та незалежного адміністрування ЄС у червні 2016 р. (2016/2610(RSP) [6]. В ній Європарламент попросив Єврокомісію розглянути запропоновану пропозицію щодо регулювання, додану до резолюції, і представити Парламенту законодавчу пропозицію, яка буде включена до її робочої програми на 2017 рік.

04.11.2016 р., у своєму продовженні резолюції, Єврокомісія заявила, що залишається непереконаною в тому, що переваги кодифікації адміністративного права переважають витрати. Натомість вона запропонувала аналізувати конкретні проблеми по мірі їх виникнення та вирішувати конкретними діями. У своїй резолюції від 26.10.2017 р. щодо моніторингу застосування законодавства ЄС

2015 року Європарламент повторив заклик до Єврокомісії представити комплексну законодавчу пропозицію щодо європейського права про адміністративну процедуру, підкресливши, що відсутність кодифікованих правил належного управління у ЄС ускладнює громадянам легке та повне розуміння своїх адміністративних прав згідно з правом ЄС, а також сприяє послабленню їхнього правового захисту.

У зв'язку з резолюцією Європарламенту 09.06.2016 р. (2016/2610(RSP) [4], у грудні 2017 року він розпочав громадські консультації щодо загальних правил відкритої незалежної та ефективної європейської адміністрації. Консультація була відкрита з 15.12.2017 по 09.03.2018 рр. з метою кращого розуміння взаємодії бізнесу та громадян з інституціями ЄС та забезпечення основи для оцінки впровадження чинних правил ЄС. У відповідь на консультацію Європарламент отримав 166 повністю заповнених онлайн-відповідей від 20-ти держав-членів ЄС. Більшість респондентів підтримали додаткові заходи на рівні ЄС для спрощення адміністративних правил ЄС. Операційна неузгодженість і адміністративні витрати були визначені як найактуальніші проблеми.

Як перший крок ^{Прим. 1}, були здійснені поглиблені аналізи чинних адміністративних правил ЄС (Адміністративні процедури у законодавстві ЄС про зовнішню торгівлю, Адміністративна процедура у законодавстві ЄС про державну службу, Адміністративна процедура у сфері охорони навколишнього середовища), оцінка їхньої взаємодії, а також аналіз можливості створення єдиної правової бази ЄС щодо адміністративної процедури після набрання чинності Лісабонського договору: «Адміністративне право ЄС – Acquis» (2009), на шляху до європейського регламенту щодо адміністративної процедури та відповідних положень Лісабонського договору про адміністративне право ЄС, за якими «зусилля

^{Прим. 1} Першою значною ініціативою Європарламенту щодо питання адміністративного закону для ЄС було прийняття у 2001 р. резолюції, яка схвалювала кодекс належної адміністративної поведінки, запропонований Європейським омбудсменом, і закликала Єврокомісію подати пропозицію щодо регламенту, що містить такий кодекс.

держав-членів щодо покращення їхньої адміністративної здатності впроваджувати законодавство Союзу <...> за допомогою регламентів та згідно зі звичайною законодавчою процедурою встановлюють з цією метою необхідні заходи, за винятком будь-якої гармонізації законів та підзаконних актів держав-членів» (ч. 2 ст. 176D [7] або нині ч. 2 ст. 197 ДФЕС).

Також Резолюція Європарламенту від 15.01.2013 р. щодо Закону про адміністративне судочинство ЄС [3] містила Рекомендацію щодо загальних принципів, якими має регулюватися адміністрація ЄС. У розділі 2 цієї записки було пояснено причини розгляду загальних принципів у декларативних частинах Регламенту про адміністративні процедури ЄС, а не спроби кодифікувати їх у формі статей резолютивної частини такого регламенту. Однак це вимагає попереднього питання про те, що таке загальні принципи адміністративного процесуального права ЄС.

Результатом розширення юрисдикції ЄС є не лише збільшення кількості секторів, у яких застосовуються спеціальні адміністративні процедури, а й збільшення кількості відповідних органів та агентств. Сучасний стан характеризується відсутністю координації та одноманітності, а також кодифікованих процесуальних правил, що ускладнює для громадян ЄС легке та повне розуміння їхніх адміністративних прав і сприяє погіршенню їхнього правового захисту. Це не відповідає зазначеній Хартії, яка гарантує громадянам право на якісне управління (ст. 41). Автор вважає, що стандартизація секторальних адміністративних правил призведе до спрощення та раціоналізації адміністративних процедур. Європейське адміністративне право розвивається завдяки практиці Суду ЄС, який, своєю чергою, сформулював низку загальних адміністративних принципів, яких слід дотримуватися для того, щоб адміністративні процедури зберігали свою легітимність. Однак законодавець вважається тим, хто визначає чіткі процесуальні правила, і тим самим сприяючи правовій безпеці та передбачуваності. Обговорення необхідності кодифікації Закону про адміністративну процедуру Європейського Союзу (на

основі напрацювань ReNEUAL ^{Прим. 2)} стало ще більш актуальним. Однак питання, яке постійно виникає, полягає в тому, чи є регулювання спільної адміністративної процедури необхідним у законодавстві ЄС, і якщо так, то якою мірою.

Список використаних джерел

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/C 83/01). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

2. Хартія основних прав Європейського Союзу. URL : <https://www.asser.nl/media/798224/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu-2.pdf>

3. European Parliament resolution of 15 January 2013 with recommendations to the Commission on a Law of Administrative Procedure of the European Union (2012/2024(INL)). INL – Legislative initiative procedure. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=oj:JOC_2015_440_R_0005

4. European Parliament resolution of 9 June 2016 for an open, efficient and independent European Union administration. URL : https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0279_EN.html?redirect#BKMD-9

5. Law of administrative procedure of the European Union 2012/2024(INL). INL – Legislative initiative procedure. URL : [https://oeil.europarl.europa.eu/oeil/en/procedure-file?reference=2012/2024\(INL\)](https://oeil.europarl.europa.eu/oeil/en/procedure-file?reference=2012/2024(INL))

6. Resolution on an open, efficient and independent European Union administration 2016/2610(RSP). RSP – Resolutions on topical subjects. URL : [https://oeil.europarl.europa.eu/oeil/en/procedure-file?reference=2016/2610\(RSP\)](https://oeil.europarl.europa.eu/oeil/en/procedure-file?reference=2016/2610(RSP))

7. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/lis/sign/eng>

^{Прим. 2} ReNEUAL (Дослідницька мережа з адміністративного права ЄС) розглядає потенціал і суттєву потребу у спрощенні адміністративного права ЄС як сукупності правил і принципів, що регулюють упровадження політик ЄС інституціями та державами-членами. Адміністративне право ЄС розвивалося на основі політики систематично та неперозоро. Спрощення можна досягти шляхом раціоналізації та вдосконалення структур і методології, які використовуються в усіх сферах політики ЄС. Загальна мета ReNEUAL – розвивати розуміння громадськості ЄС, яке гарантує присутність і дотримання конституційних цінностей Союзу в усіх випадках здійснення державної влади.

Кикоть П. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЩОДО ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПРИВАТНОГО ПРАВА КІНЦЕВИМИ БЕНЕФІЦАРАМИ ЯКИХ Є РФ ТА ЇЇ РЕЗИДЕНТИ

Починаючи з 24 лютого 2022 року Україна живе та функціонує в умовах воєнного стану, який був введений указом Президента України № 64/2022 та затверджений законом України «Про введення воєнного стану в Україні» №-2102-IX від 24 лютого 2022 року. Зрозуміло, що введення воєнного стану пов'язано з загрозою для існування української держави та суспільства. Такий небезпечний стан потребує рішучих дій, які часто можуть порушувати природні права людини. Власне те, що в мирний час можна вважати порушенням конституційних прав і свобод людини у воєнний час таким порушенням не вважається, адже права людини обмежуються для забезпечення суспільного блага. Саме тому таке обмеження є законним та відповідає Конституції (статті 64, 41, 42 тощо) та законам України [1, 2].

Власне, такі обмеження і були введені вже вищезгаданим указом № 64/2022. Найбільш цікавим з огляду на тематику роботи є обмеження конституційних прав та свобод передбачених статтями 41 та 42 Конституції України. Розглянемо таке обмеження на практичному прикладі.

Всім відомо, що російський бізнес, не зважаючи на агресію російської федерації (надалі-рф) проти України у 2014 році, продовжував працювати на території України та як наслідок сплачувати податки до державної скарбниці рф та отримувати прибутки від продажу товарів та надання послуг. Одним з напрямків роботи російського бізнесу були банки та банківська діяльність.

Зокрема, банківський сектор є одним з найважливіших елементів фінансового сектору України. Він може виступати як джерело коштів для підтримки бізнесу та післявоєнного відновлення. Можливості щодо залучення

банків до післявоєнної відбудови України передбачені в Плані відновлення України. Найбільше загадок про банки саме у фінансовій його частині [3]

Так, банківська діяльність в розумінні Закону України «Про банки і банківську діяльність» підпадає під визначення підприємництва як виду господарської діяльності, що закріплено в законодавстві України. Власне, самі банки також можуть бути державними, комунальними та приватними. Звернемо увагу на приватний банківський сектор.

Згідно довідника Національного банку України (надалі-НБУ) наразі в Україні існує 61 банк приватного сектору, у тому числі з іноземним капіталом [4]. За даними огляду банківського сектору від НБУ станом на лютий 2023 року кількість активів приватних банків (разом з іноземними) становить 49, 4 % [5 с.3]. Загалом через вірну політику Національного банку України в Україні не відбулося банкопаду і банківська система залишилася стабільною. Однак, не дивлячись на це у лютому 2022 року кількість банківських установ було зменшено на дві одиниці, які мали російський капітал. До таких банків належали АТ «Міжнародний резервний банк», власником 100% акцій якого був Сбербанк р(Р)осії, більшу половину акцій якого котролює рф [6] та ПАТ «Промінвестбанк» власником якого була державна корпорація «ВЕБ.РФ» [7].

Ліквідація по-суті російських банків відбулася на основі рішень Правління НБУ від 25 лютого 2022 року № 90-рш/БТ «Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію Публічного акціонерного товариства «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк»» та № 91-рш/БТ «Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію АТ «Міжнародний резервний банк». Право приймати такі рішення Правлінню Національного банку надає постанова від 24 лютого 2022 року № 19 «Про особливості припинення діяльності банків в умовах воєнного стану» [8].

Згодом у березні 2022 року Верховною Радою України було прийнято закон Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів яким встановлена можливість примусового вилучення з мотивів суспільної необхідності майна рф та її

резидентів. Власне таке вилучення здійснюється на підставі рішення РНБО, яке затверджується Президентом України.

Згодом, таке рішення було прийнято та майно таке майно, а саме активи цих двох банків були передані у власність держави. Навіть не дивлячись на те, що ці два банки не були системними примусове вилучення їх у рф, на нашу думку, стало важливим кроком до майбутньої виплати репарацій російською федерацією, у тому числі шляхом конфіскації її активів за кордом та в середині рф. Також наслідком є втрата російською федерацією більше 15 млрд гривень.

Отже, як ми бачимо на конкретному прикладі, починаючи з лютого 2022 року російський бізнес в Україні зазнав справедливого обмеження, а згодом був конфіскований. Зрозуміло, що рф – країна-агресор і наразі ні її, ні бізнес її резидентів не може в принципі існувати на території України. Не зважаючи на те, що рано чи пізно воєнний стан відмінять і конституційні права знову не будуть обмежені, на нашу думку, підприємці рф матимуть такі обмеження не зважаючи на наявність воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». URL: Конституція України | від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (rada.gov.ua)

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року №-389-VIII. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n2>

3. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Функціонування фінансової системи, її реформування та розвиток» URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/functioning-of-the-financial-system.pdf>

4. Довідник Національного банку України URL: https://bank.gov.ua/ua/supervision/institutions?page=1&perPage=5&search=&status=1&type%5B%5D=1&uid=&suid=&date_from=&date_to=&fb_date_from=&fb_date_to=

5. Національний банк України. Огляд банківського сектору. Лютий 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4

6. Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію АТ «Міжнародний резервний банк»: рішення Правління Національного банку України. Національний банк України. Від 25 лютого 2022 року №- 91-рш/БТ URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_25022022_91_rsh_bt

7. Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію Публічного акціонерного товариства «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк»: рішення Правління Національного банку України. Національний банки України. від 25 лютого 2022 року №-90-рш/БТ URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Decision_/25022022_90_rsh_bt

8. Банки держави-агресора більше не працюватимуть в Україні. Національний банк України. Новини. Медіа-простір. від 25 лютого 2022 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/banki-derjavi-agresora-bilshe-ne-pratsyuvatimut-v-ukrayini>

Machuska I. B.,
Dr.Sc., Associate Professor,
Professor of the Department of Private Law
"Vadym Hetman Kyiv National University of Law"

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF CONSERVATION OF DEGRADED AND TECHNOLOGICALLY CONTAMINATED LANDS OF UKRAINE

Significant pollution of natural resources, including land resources, has become one of the characteristic trends of the 20th century, caused by significant industrialization of production, emissions of pollutants into the environment, led to irreversible changes in ecosystems, soil pollution, changes in the quality of life of people, and caused the need for a radical solution to problems related to the protection and rational use of natural resources.

Land resources are the main foundation of the economy, ensuring the production of food products not only for a particular state, but also for all countries in the world and directly forming the food security and export potential of countries.

The land fund of Ukraine is 60.4 million hectares and is characterized by an extremely high level of economic development, which determines the intensive impact of anthropogenesis and technogenesis on the environment, including land resources. The greatest danger to the environment and public health is soil contamination by radionuclides, heavy metals, etc. [1].

Military actions have a powerful impact on all components of the natural environment, in particular on land resources and soils.

The military aggression of the Russian Federation, which has been ongoing since 2014, has turned the territory of Ukraine into a military-technologically tense region of Europe with devastating consequences for the environment and significant violations of the soil cover and land resources of the state. Pollution of both agricultural and other categories of land has caused severe socio-economic and environmental consequences for the country as a whole, as well as for the safety of the population.

Soil cover has always been a hostage to military activity, since its destruction is directly related to the targeted damage to land resources to achieve a specific military goal, namely: bombing, construction of fortifications, etc. At the same time, the consequences of such destructive activity often remain less obvious during military operations, and in the future may have a long-term impact on the soil environment [2, p. 43].

Military-technological impacts cause specific pollution of the soil environment. Along with emissions of organic pollutants, including polyaromatic hydrocarbons and polychlorinated biphenyls, military activity is closely related to soil pollution with heavy metals [3, p. 83].

Thus, one of the important reasons for the emergence of technogenic land pollution and its degradation in Ukraine is: long-term hostilities in one territory, constant use of powerful weapons, lack of rehabilitation measures for its restoration.

At the same time, improving the condition of damaged lands and soils as a result of the military aggression of the Russian Federation, especially in the temporarily occupied territories of the country, is possible only after the end of hostilities.

One of the important factors that will contribute to the restoration of the condition of lands and soils in Ukraine that were damaged as a result of the war is the use of conservation of this type of land for the purpose of their further rehabilitation, improvement and introduction into agricultural circulation, in order to restore the fertility and useful properties of soils with their subsequent introduction into use for agricultural and other purposes.

Despite the existing legislative framework, today in the legislation of Ukraine there are certain shortcomings of legal regulation in the field of conservation of technogenically polluted and degraded lands that have been violated as a result of military aggression of the Russian Federation.

Therefore, it seems appropriate to study the problems of legal regulation of conservation of degraded and technogenically damaged lands that have been violated as a result of military action of the Russian Federation.

It is advisable to note that the provisions of Chapter 28 of the Land Code of Ukraine - (hereinafter referred to as the Land Code of Ukraine), Art. 169 of the Land Code of Ukraine and Art. 171 of the Land Code of Ukraine [4] do not contain the concept of technogenically polluted and degraded lands that have been polluted as a result of military action and armed aggression. Taking into account the above, it is advisable to supplement the provisions of the Land Code of Ukraine with the concept of technogenically polluted and degraded lands that have been polluted as a result of military action. This type of land includes land contaminated as a result of hostilities, armed aggression, and emergencies, characterized by a significant content of chemicals, ammunition residues, damage to the soil cover of the territory, and a negative impact on the environment and human health.

Conclusions. Technogenically contaminated and degraded lands that have been contaminated as a result of military action are subject to conservation and require the introduction of a special legal regime. The establishment of a legal regime

for the above types of lands will allow determining a certain procedure for the use and protection of technogenic and degraded lands, which is aimed at ensuring effective restoration, protection of lands and ensuring a safe state of the natural environment. Land conservation is one of the important measures for the protection of lands and soils. Conservation of degraded and contaminated lands is an environmental protection measure and is aimed at protecting lands and increasing soil fertility.

LIST OF SOURCES USED

1. On approval of the Concept of the National Target Program for Land Use and Protection: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine. dated January 19, 2022 No. 70-r.

2. Sploditel A., Golubtsov O., Chumachenko S. Land pollution due to Russian aggression against Ukraine. URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/zabrudnennia-zemel-vid-rosii1.pdf>

3. Neffe, S. Chemical aspects of environmental contamination at military sites. Environmental Contamination and Remediation Practices at Former and Present Military Bases. 1998. Springer, Dordrecht, pp. 83-92.

4. Land Code of Ukraine: Law of Ukraine dated October 25, 2001 No. 2768-III. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR). 2002. No. 3-4. p.27.

Назарчук О. М.,
доктор філософії в галузі права, доцент,
доцентка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ВЕТЕРАНІВ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ

Соціальне забезпечення військовослужбовців та ветеранів виступає ключовим елементом гарантування державного суверенітету. Відповідно до частини п'ятої статті 17 Конституції України, держава гарантує соціальний

захист громадянам, які проходять службу у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членам їхніх сімей, а отже, ефективність соціального забезпечення військовослужбовців є не лише соціальним, а й безпековим фактором держави [1].

Система соціального захисту військовослужбовців та ветеранів в Україні не обмежується відповідними законами, а має міжгалузевий характер та інтегрована до кодифікованих нормативно-правових актів. Так, Податковий кодекс України закріплює податкові преференції, особливості обліку для учасників бойових дій; Земельний кодекс регламентує порядок надання земельних ділянок [2, 3]. Такі соціальні гарантії відповідають європейським підходам, міжнародним стандартам, сприяє зниженню правових колізій.

Нормативну основу системи формують два спеціальні закони: Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який передбачає широкий спектр пільг, послуг і видів допомоги, та Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», що встановлює комплекс соціально-правових гарантій незалежно від звання, посади чи тривалості служби [4, 5]. Реалізація цих гарантій деталізується у підзаконних актах, які визначають порядок реалізації гарантій та компетенцію органів. Ефективність їх застосування значною мірою залежить від рівня цифровізації процедур, прозорості черг та доступності інформаційно-консультаційної підтримки, має забезпечуватись баланс між відкритістю даних і належним рівнем захисту персональної інформації.

Пріоритети державної політики у сфері соціального забезпечення ветеранів зосереджено на трьох ключових напрямках: відновленні людського капіталу, цифровізації адміністративних і соціальних послуг, а також формуванні розгалуженої інфраструктури підтримки на рівні територіальних громад. Важливим елементом трансформації стала цифровізація сервісів, зокрема впровадження електронних рішень, таких як «Е-ветеран» і модуль «VeteranPro» у застосунку Дія, що спрямовані на спрощення процедур отримання статусів (учасника бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни). Запровадження

електронного ветеранського посвідчення з QR-кодом, інтегрованого з реєстрами соціального захисту, а також функціонування Єдиного державного реєстру ветеранів війни забезпечують автоматизацію призначення пільг, системою охорони здоров'я та Пенсійним фондом [6].

У сфері охорони здоров'я та реабілітації реалізовано комплекс заходів, спрямованих на підвищення доступності та якості медичних послуг. Зокрема, у 2025-2026 роках запроваджено додаткове фінансування для лікарів первинної ланки, які обслуговують ветеранів, а також розширено пакети медичних послуг у межах Національна служба здоров'я України, включаючи психологічну допомогу, стоматологічне лікування (із компенсаційними механізмами протезування) та програми відновлення зору. Окремим інноваційним напрямом стало створення терапевтичних просторів для реабілітації, що сприяють комплексному відновленню фізичного та психоемоційного стану ветеранів [7].

У контексті житлового забезпечення та економічної адаптації передбачено значне бюджетне фінансування програм придбання житла, зокрема для ветеранів з інвалідністю. Водночас розвиваються інструменти підтримки підприємницької діяльності ветеранів через грантові програми, орієнтовані на започаткування або масштабування власної справи. Важливим інституційним нововведенням є впровадження інституту «помічника ветерана» - фахівців із супроводу, які надають комплексні послуги на рівні громад. Заплановано, що розширення цієї мережі дозволить суттєво збільшити обсяг наданих послуг та підвищити ефективність адресної підтримки.

Водночас, перехід від декларативних гарантій до їх фактичної реалізації потребує комплексних заходів, зокрема: завершення кодифікації законодавства, посилення інституційної координації, забезпечення стабільного фінансування та поглиблення цифровізації управлінських процесів. Лише така системна модель здатна гарантувати належний рівень життя, ефективну реабілітацію та повноцінну соціальну інтеграцію захисників держави [8].

Отже, соціальний захист слід розглядати як інтегровану систему економічних, організаційних і соціальних заходів, орієнтованих на

забезпечення та реалізацію соціальних прав. Головними проблемами є: фрагментарність правового регулювання, наявність норм декларативного характеру та недостатність дієвих механізмів контролю. Безумовно, потребує уваги вдосконалення правового забезпечення у сферах медичної та психологічної реабілітації, пенсійного забезпечення, соціального страхування.

Таким чином, важливим вектором подальшого розвитку соціального захисту є впровадження механізмів публічно-приватного партнерства у сфері соціальної адаптації, а також імплементація європейських стандартів у національну правову систему. Подальший розвиток має ґрунтуватися на засадах верховенства права, соціальної справедливості та гарантованості прав кожного, хто брав участь у захисті незалежності й територіальної цілісності України.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 12.04.2026)
2. Податковий кодекс України: Кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text7>(дата звернення: 12.04.2026)
3. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 12.04.2026)
4. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> 5(дата звернення: 12.04.2026)
5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 14.04.2026)

6. Про затвердження Стратегії формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 року № 1184-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 11.04.2026)

7. Бюджетна декларація на 2026-2028 роки: схвалена постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2025 року № 712. URL: <https://mof.gov.ua> (дата звернення: 11.04.2026)

8. Сірий І. Г. Правова характеристика соціального захисту учасників бойових дій в Україні. Том 1 № 1 (2026): Право і Оборона URL: <https://lad.nuou.org.ua/article/view/353145/339722> (дата звернення: 12.04.2026)

ТРИБУНА АСПРАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ

Безпалько Д.Б.,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Борсук Н.Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

НЕПРАВОМІРНЕ ВИКОРИСТАННЯ ОФОРМЛЕННЯ УПАКОВКИ ЯК ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ: КЕЙС «KHORTYUTSA» ТА «SHAKE» У ПРАКТИЦІ АМКУ

У сучасних умовах розвитку ринкової економіки забезпечення добросовісної конкуренції є одним із ключових завдань держави, оскільки саме конкуренція формує передумови для підвищення якості товарів і послуг, розвитку інновацій та ефективного функціонування ринку. Порухення встановлених правил конкурентної боротьби призводить до спотворення ринкових процесів та може негативно впливати як на інших учасників ринку, так і на споживачів.

Однією з найбільш поширених форм недобросовісної конкуренції є використання результатів діяльності іншого суб'єкта господарювання без його дозволу. Зокрема, це може проявлятися у копіюванні оформлення упаковки товару, що відіграє важливу роль у формуванні споживчого вибору та асоціацій із виробником.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», неправомірним визнається використання оформлення упаковки товару іншого суб'єкта господарювання без його дозволу, якщо такі дії можуть призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта [1].

У науковій літературі фірмовий стиль («trade dress») визначається як загальний вигляд або образ товару, що охоплює його упаковку, форму, кольорові поєднання та інші візуальні елементи, які забезпечують впізнаваність продукції на ринку [3; 4]. Такий стиль може підлягати правовому захисту, зокрема, в межах законодавства про недобросовісну конкуренцію, якщо його використання призводить або може призвести до змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання [3].

Особливістю таких правопорушень є те, що для їх встановлення достатньо довести саму можливість змішування, а не обов'язково факт введення споживача в оману.

Практичне застосування зазначених положень відображене у рішенні Антимонопольного комітету України від 04 грудня 2025 року № 948-р, яким встановлено, що товариство з обмеженою відповідальністю «ОПТ-СИСТЕМС» здійснювало імпорт та реалізацію слабоалкогольних напоїв під позначенням «KHORTYTTSA» у бляшанках об'ємом 0,5 л, оформлення яких є схожим із оформленням напоїв «SHAKE», що виробляються товариством з обмеженою відповідальністю «НОВІ ПРОДУКТИ УКРАЇНА» [2].

Водночас варто звернути увагу, що заявником також ставилось питання щодо наявності порушення, передбаченого статтею 6 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (копіювання зовнішнього вигляду виробу). Проте Антимонопольний комітет України відмовив у розгляді цієї частини, зосередивши кваліфікацію виключно на статті 4, що свідчить про чітке розмежування понять копіювання виробу та використання оформлення упаковки [2].

Суттєвим елементом доказування у справі стало проведення опитування споживачів територіальними відділеннями Комітету, за результатами якого було встановлено наявність ризику змішування продукції. Такий підхід демонструє орієнтацію АМКУ не лише на формальний аналіз елементів упаковки, а й на фактичне сприйняття товару споживачем [2].

Крім того, у межах розгляду справи Комітетом неодноразово надсилались вимоги до ТОВ «ОПТ-СИСТЕМС» про надання інформації, частина з яких залишилась без відповіді. Така поведінка відповідача фактично ускладнила процес встановлення обставин справи та була врахована при її розгляді [2].

Вирішальним для кваліфікації дій стало встановлення схожості оформлення упаковок, яка оцінювалась за загальним враженням. Комітет виходив із того, що обидві лінійки продукції мають спільну концепцію оформлення: використання алюмінієвих банок однакового об'єму, подібних кольорових рішень, стилістики дизайну та назв популярних коктейлів («BORA BORA», «SEX ON THE BEACH», «COSMOPOLITAN»), що у сукупності формує схожий візуальний образ товару [2].

При цьому важливим є те, що схожість проявляється не в окремих деталях, а у загальній стилістиці оформлення, яка створює у споживача асоціацію з уже відомим товаром. Саме така схожість здатна вплинути на вибір споживача, який сприймає товар швидко та орієнтується насамперед на його зовнішній вигляд.

Додатковим доказом наявності ризику змішування стали результати опитування споживачів, проведеного територіальними відділеннями Антимонопольного комітету України. Отримані результати підтвердили, що споживачі можуть сплутати продукцію «KHORTYTSYA» з напоями «SHAKE» або вважати їх пов'язаними між собою [2].

Важливим також є те, що ТОВ «НОВІ ПРОДУКТИ УКРАЇНА» розпочало використання відповідного оформлення упаковки раніше, що свідчить про наявність у нього пріоритету та сформованої впізнаваності продукції на ринку [2]. У свою чергу, дії ТОВ «ОПТ-СИСТЕМС» були спрямовані на використання подібного оформлення без отримання відповідного дозволу, що створювало ризик отримання неправомірних конкурентних переваг.

З урахуванням наведеного Антимонопольний комітет України дійшов висновку, що дії ТОВ «ОПТ-СИСТЕМС» є порушенням, передбаченим статтею 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», оскільки

використання подібного оформлення упаковки могло призвести до змішування діяльності суб'єктів господарювання [2].

За вчинене порушення на ТОВ «ОПТ-СИСТЕМС» накладено штраф у розмірі 21 519 000 грн. Відповідно до частини першої статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», розмір штрафу може становити до 5 % доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції за останній звітний рік.

Таким чином, накладений штраф складає приблизно 0,41 % від річного доходу товариства, що є значно меншим за максимальний розмір, передбачений законом, та свідчить про застосування Антимонопольним комітетом України помірною, але відчутною рівня відповідальності з урахуванням характеру порушення та його впливу на конкурентні відносини.

Аналіз рішення Антимонопольного комітету України від 04 грудня 2025 року № 948-р свідчить, що копіювання оформлення упаковки є самостійною формою недобросовісної конкуренції, яка підлягає правовому захисту навіть за відсутності тотожності продукції.

Ключове значення при кваліфікації таких дій має загальне враження від упаковки та наявність ризику змішування, при цьому достатньо встановлення лише можливості такого змішування. Вирішальну роль відіграє сукупність візуальних елементів, що формують впізнаваність товару на ринку.

Розглянутий кейс підтверджує орієнтацію практики АМКУ на сприйняття продукції споживачем, зокрема через використання опитувань як доказу. Водночас він демонструє, що копіювання оформлення упаковки може використовуватися як інструмент отримання неправомірних конкурентних переваг за рахунок репутації іншого виробника.

Список використаних джерел

1. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-вр#Text> (дата звернення: 01.04.2026).

2. Рішення Антимонопольного комітету України від 04 грудня 2025 р. № 948-р «Про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та накладення штрафу». URL: <https://amcu.gov.ua/npras/pro-porushennia-zakonodavstva-pro-zakhyst-vid-nedobrosovisnoi-konkurentsii-ta-nakladennia-shtrafu-39>

3. Тарасенко Л. Л. Домени, фірмовий стиль та інші комерційні позначення: особливості правової охорони. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2022. Вип. 74. С. 58–67. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/viewFile/11577/11902> (дата звернення: 01.04.2026).

4. Іванов П. В. Правова охорона фірмового стилю (trade dress) у системі інтелектуальної власності: дис. ... URL: <https://univer.km.ua/sites/default/files/users/user161/Іванов/diss%20Ivanov.pdf> (дата звернення: 01.04.2026).

Березіна А. Л.,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Борсук Н.Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ВИДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ КОНКУРЕНЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Юридична відповідальність за порушення конкурентного законодавства є ключовим елементом механізму захисту економічної конкуренції та забезпечення ефективного функціонування ринкових відносин. Її значення полягає у формуванні правових стимулів для добросовісної

поведінки суб'єктів господарювання, а також у запобіганні монополізації ринку та недопущенні антиконкурентних практик.

Як зазначають дослідники Сидор В.Д. та Василенко Є.В., еволюція відповідальності у сфері економічної конкуренції в Україні безпосередньо пов'язана зі становленням ринкової економіки, трансформацією антимонопольного законодавства та поступовим переходом від адміністративно-командної системи до конкурентного середовища [4, с. 28]. У цьому контексті відповідальність виконує не лише каральну, а й превентивну та регуляторну функції.

Нормативною основою регулювання є Закон України «Про захист економічної конкуренції» № 2210-III, який визначає правові засади захисту конкуренції, встановлює перелік порушень та закріплює механізми відповідальності за їх вчинення [2].

Юридична відповідальність у сфері захисту економічної конкуренції – це встановлений державою обов'язок суб'єкта господарювання або органу влади зазнати негативних наслідків майнового чи організаційного характеру у разі порушення норм антимонопольного законодавства.

Відповідальність у цій сфері має комплексний характер, оскільки поєднує адміністративні, господарсько-правові та, у певних випадках, цивільно-правові елементи. Як підкреслює В.В. Ліпинський, адміністративно-правові заходи відіграють провідну роль у структурі відповідальності, оскільки саме через них реалізується основна функція державного контролю за дотриманням конкурентного законодавства [3, с. 203].

Особливістю даного виду відповідальності є її публічно-правова природа, адже застосування санкцій здійснюється від імені держави Антимонопольним комітетом України (АМКУ) або судом

Найбільш поширеним видом відповідальності за порушення конкурентного законодавства є адміністративно-господарська відповідальність, яка реалізується через систему штрафних санкцій та інших заходів впливу.

Відповідно до Закону № 2210-III, до таких санкцій належать: штрафи за антиконкурентні узгоджені дії; штрафи за зловживання монопольним (домінуючим) становищем; штрафи за невиконання рішень АМКУ; примусовий поділ суб'єкта господарювання у разі суттєвого порушення конкуренції; скасування або визнання недійсними антиконкурентних угод [2].

Як зазначають Сидор В.Д. та Василенко Є.В., адміністративно-господарські санкції мають подвійний характер: з одного боку, вони карають порушника, а з іншого – відновлюють порушений стан конкуренції на ринку [4, с. 27].

Особливістю цього виду відповідальності є те, що вона застосовується незалежно від наявності умислу, достатньо самого факту порушення конкурентного законодавства.

Цивільно-правова відповідальність виникає у випадках, коли порушення конкурентного законодавства спричиняє майнову або немайнову шкоду іншим суб'єктам господарювання або споживачам.

Основними формами такої відповідальності є: відшкодування збитків, завданих антиконкурентними діями; компенсація упущеної вигоди; відшкодування моральної шкоди (у виняткових випадках); визнання недійсними договорів, укладених із порушенням конкурентного законодавства.

Цивільно-правова відповідальність має компенсаційний характер і спрямована на відновлення майнового стану потерпілої сторони. Вона може застосовуватися як у самостійному цивільному процесі, так і в межах справ, розглянутих господарськими судами.

Важливо, що цивільно-правова відповідальність у конкурентному праві часто є похідною від рішень АМКУ, які встановлюють факт порушення.

Господарсько-правова відповідальність є специфічним видом санкцій, які застосовуються до суб'єктів господарювання у сфері економічної конкуренції.

Вона включає: примусовий поділ монопольних утворень; анулювання ліцензій або дозволів; припинення діяльності, що порушує конкуренцію; обмеження концентрації суб'єктів господарювання.

Як зазначається у Законі № 2210-III, такі заходи застосовуються у випадках, коли ринкова структура створює стійкі монопольні ризики [2]. Цей вид відповідальності має не лише каральний, а й структурний характер, оскільки спрямований на зміну самої конфігурації ринку.

Окрему групу становить адміністративна відповідальність посадових осіб органів влади та управління.

Вона настає у випадках: прийняття рішень, що обмежують конкуренцію; надання необґрунтованих переваг окремим суб'єктам; створення дискримінаційних умов діяльності; невиконання законних вимог АМКУ.

Цей вид відповідальності має особливе значення, оскільки саме державні органи можуть як забезпечувати, так і порушувати конкурентне середовище.

Хоча Закон № 2210-III безпосередньо не регулює кримінальну відповідальність, окремі порушення конкурентного законодавства можуть кваліфікуватися як кримінальні правопорушення, зокрема: змова з метою розподілу ринку; створення штучного дефіциту; зловживання монопольним становищем у великих масштабах; перешкоджання діяльності конкурентів із тяжкими наслідками [2].

Кримінальна відповідальність має найбільш суворий характер і застосовується у випадках істотної шкоди державі або суспільству.

Як зазначають Сидор В.Д. та Василенко Є.В., система відповідальності у сфері конкуренції пройшла кілька етапів розвитку – від формального антимонопольного регулювання у 1990-х роках до сучасної комплексної моделі захисту конкуренції [4, с. 31], при цьому на початковому етапі основний акцент робився на боротьбі з монополіями, однак із розвитком ринку законодавство поступово трансформувалося у систему забезпечення та захисту добросовісної конкуренції.

Сьогодні відповідальність виконує не лише каральну функцію, а й регулятивну, превентивну та стимулюючу.

Антимонопольний комітет України є ключовим органом, що забезпечує реалізацію відповідальності за порушення конкурентного законодавства. Його повноваження включають: розгляд справ про порушення конкуренції; накладення штрафів; проведення розслідувань; надання обов'язкових рішень і рекомендацій; контроль за концентрацією суб'єктів господарювання [1].

Отже, система відповідальності за порушення конкурентного законодавства України має комплексний характер і охоплює адміністративно-господарські, цивільно-правові, господарсько-правові та інші заходи впливу, спрямовані на забезпечення добросовісної конкуренції. Її ефективність визначається не лише суворістю санкцій, а й здатністю запобігати порушенням та відновлювати порушений баланс ринкових відносин.

Список використаних джерел

1. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993 № 3659-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 50. Ст. 472. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>

2. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 12. Ст. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14 - n454>

3. Ліпінський В.В. Адміністративно-правові заходи відповідальності за порушення конкурентного законодавства: питання тлумачення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія ПРАВО. Випуск 67, 2021. С. 201-207. URL: <https://surl.li/mbcsh>

4. Сидор В.Д., Василенко Є.В. Еволюція різновидів порушень та видів відповідальності за порушення в сфері економічної конкуренції в Україні. *Legal Bulletin*, 2024. с. 25–33. <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2024-12-A3>

Вапельник В.С.,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Борсук Н.Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ПОВНОВАЖЕННЯ АМКУ ЩОДО НАКЛАДАННЯ ШТРАФІВ НА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ефективність функціонування ринкової економіки безпосередньо залежить від дієвості механізмів захисту економічної конкуренції. Ключовим інструментом у цьому процесі є інститут відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, де центральне місце посідають штрафні санкції, що накладаються Антимонопольним комітетом України (далі – АМКУ, Комітет).

Відповідно до ст. 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції», АМКУ наділений повноваженнями накладати штрафи, розмір яких за найбільш тяжкі порушення (антиконкурентні узгоджені дії, зловживання монопольним становищем) може сягати до 10% доходу (виторгу) суб'єкта господарювання від реалізації продукції за останній звітний рік [1, с. 45]. Така суворість санкцій обумовлена необхідністю забезпечення превентивної функції – запобігання новим порушенням через невідворотність суттєвих фінансових втрат для порушника.

Однією з найбільш актуальних проблем у реалізації цих повноважень є питання **дискреції Комітету**. Закон встановлює лише «стелю» штрафу, проте не містить жорсткої формули його розрахунку. Протягом тривалого часу АМКУ керувався власними Рекомендаційними роз'ясненнями щодо розрахунку штрафів, які не мали статусу нормативно-правового акта, що породжувало

численні судові спори щодо обґрунтованості та пропорційності накладених сум. Ситуація дещо стабілізувалася із прийняттям Закону № 3295-IX (реформа АМКУ), який спрямований на посилення прозорості процедури визначення розміру санкцій [2, с. 12].

Окремої уваги заслуговує повноваження АМКУ щодо застосування концепції «єдиного суб'єкта господарювання». Це дозволяє Комітету накладати штраф, виходячи з сукупного доходу всієї групи компаній (холдингу), навіть якщо формально порушення вчинила лише одна дочірня структура. Такий підхід корелює з практикою Суду ЄС та спрямований на те, щоб штраф був «відчутним» для реального бенефіціара бізнесу [3, с. 172].

Проте судова практика (зокрема позиції Верховного Суду) вказує на те, що повноваження АМКУ не є абсолютними. Суди мають право перевіряти, чи дотримався Комітет принципу пропорційності та чи були враховані пом'якшуючі та обтяжуючі обставини. Наприклад, співпраця суб'єкта з Комітетом у межах програми *Leniency* (звільнення від відповідальності) може призвести до повного звільнення або суттєвого зменшення штрафу, що є важливим стимулом для саморегулювання ринку [4, с. 89].

Таким чином, повноваження АМКУ щодо накладання штрафів є потужним важелем впливу на ринкове середовище. Подальший розвиток цього інституту має відбуватися шляхом чіткої деталізації методики розрахунку штрафів на рівні закону, що мінімізує ризики суб'єктивізму та забезпечить належний рівень правової визначеності для суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення діяльності Антимонопольного комітету України: Закон України від 09 серп. 2023 р. № 3295-IX. *Голос України*. 2023. № 164.

3. Коноваленко В. С. Конкуренційне право України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 256 с.

4. Бакалінська О. О. Проблеми визначення розміру штрафів за порушення конкуренційного законодавства. *Часопис цивілістики*. 2023. Вип. 48. С. 87–92.

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 02 лип. 2019 р. у справі № 910/23000/17 (щодо меж судового контролю за рішеннями АМКУ).

Власенко А. С.,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Богданець А. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЛІСОВІЙ ГАЛУЗІ

Лісове господарство є галуззю господарювання, яка покликана забезпечити як раціональне використання лісових ресурсів, так і потреби суспільства у деревині, екологічних та рекреаційних послугах.

Реалізація провадження господарської діяльності у лісовій галузі зазнала деяких змін протягом останнього часу в контексті ведення лісового та мисливського господарства, охорони, захисту, раціонального використання, відтворення лісів, тощо. Так, у 2021 році розпочалася трансформація цієї галузі, зокрема було створено державне підприємство «Ліси України», яке самостійно забезпечує господарську діяльність, при цьому лісогосподарські землі перебувають у власності держави та передані у постійне користування цього підприємства.

Важливим етапом інституційної трансформації лісового сектору стало проведення реформи управління державними лісовими ресурсами у 2022–2023 роках. У межах цієї реформи було створено єдине державне спеціалізоване господарське підприємство ДП «Ліси України», яке об'єднало 158 державних лісгосподарських підприємств і взяло під управління понад сім мільйонів гектарів лісів. Реформа передбачала централізацію господарських функцій, впровадження прозорих механізмів реалізації деревини через електронні аукціони, а також запровадження елементів корпоративного управління. Водночас державну політику у сфері лісового господарства продовжує реалізовувати Державне агентство лісових ресурсів України, що здійснює функції координації та нормативного регулювання галузі [1, с. 1548].

Державна стратегія управління лісами України до 2035 року передбачає, що провадження господарської діяльності у лісовій галузі передбачається забезпечити, зокрема, шляхом перетворення державного суб'єкта господарювання у лісовій галузі на спеціалізоване державне лісгосподарське акціонерне товариство, 100 відсотків акцій якого належать державі, та встановлення відповідним законодавчим актом заборони щодо передачі у приватну власність або приватизації такого суб'єкта [2].

Наразі триває корпоратизація ДП «Ліси України», що і передбачає його перетворення на акціонерне товариство. За результатами цієї реорганізації, позитивними змінами очікується побачити: сучасні стандарти в корпоративному управлінні; стабілізацію фінансової дисципліни; залучення інвестицій у розвиток лісової галузі.

Правові засади перетворення ДП «Ліси України» регламентовано такими нормативно-правовими актами: Закон України «Про управління об'єктами державної власності», Закон України «Про акціонерні товариства», Закон України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період», Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання реформування управління лісової галузі», постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку

перетворення державного підприємства в акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, 100 відсотків акцій (часток) якого належать державі».

Головні умови перетворення Державного підприємства «Ліси України» на акціонерне товариство такі:

- власником земель лісогосподарського призначення, які перебувають у постійному користуванні ДП «Лісів України», залишиться держава (акціонерне товариство – лише лісокористувач);
- приватизація лісових ресурсів, як і раніше, заборонена законом «Про приватизацію об'єктів державного та комунального майна»;
- формування статутного капіталу АТ «Ліси України» відбуватиметься за рахунок майна підприємства (нерухомість, засоби виробництва тощо);
- 100% акцій «Лісів України» належатиме державі [3].

Основними завданнями діяльності державного суб'єкта господарювання повинні бути: управління державним майном постійних лісокористувачів, оновлення основних засобів та матеріально-технічної бази лісогосподарських підприємств, забезпечення підприємств сучасним обладнанням для лісорозведення, охорони та захисту лісів, які є пріоритетними цілями, з метою одержання доходу для його власника – держави; організація ведення лісового господарства, здійснення охорони, захисту, раціонального використання та відтворення лісів; вирівнювання фінансових дисбалансів, збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів; здійснення заходів із збереження біорізноманіття в лісах; ведення рекреаційної діяльності; популяризація серед населення значення збереження і раціонального використання лісів; залучення громадськості до справи відтворення та охорони лісів; забезпечення рівних можливостей, умов та оплати праці для жінок, чоловіків та заохочення жінок до активної участі на усіх рівнях зайнятості [2].

Підсумовуючи, зазначимо, що реформування провадження лісогосподарської діяльності здійснюється через оновлення управлінської системи та побудови ефективних управлінських процесів для одержання

прибутку від підприємницької діяльності з урахуванням потреби у збереженні та відновленні природних ресурсів нашої держави та досягненні глобальних цілей.

Список використаних джерел

1. Чумаченко І. Є. Трансформація лісових відносин в Україні у контексті сталого розвитку: теоретичні засади та сучасні тенденції правового регулювання. *Національні інтереси України*. 2026. 3 (20). С. 1540–1554.

2. Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1777-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.04.2026 р.).

3. Розпочато процес перетворення ДП «Ліси України» на акціонерне товариство. URL: <https://forest.gov.ua/news/rozpochato-protses-peretvorennia-dp-lisy-ukrainy-na-aktsionerne-tovarystvo> (дата звернення: 13.04.2026 р.)

Герасимов Д. О.,
здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Назарчук О. М.,
доктор філософії в галузі права, доцент,
доцентка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ПРИЧИНИ НИЗЬКОЇ ПОПУЛЯРНОСТІ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Сучасний стан пенсійної системи України характеризується наявністю демографічних і соціально-економічних викликів, що негативно впливають на її стійкість та здатність забезпечувати належний рівень соціального захисту

населення. Зменшення частки працездатного населення, зростання кількості осіб пенсійного віку та посилення міграційних процесів створюють додаткове навантаження на солідарний рівень пенсійної системи, знижуючи його ефективність.

Як зазначає Володимир Дубровський, за відсутності глибоких реформ існує ризик фактичної втрати пенсій як основного джерела існування для громадян уже в перспективі 10-15 років [2]. У цих умовах особливого значення набуває розвиток недержавного пенсійного страхування як складової багаторівневої пенсійної системи. Зокрема, Алла Крушинська та Ірина Кравець пропонують запровадити можливість щорічного повернення податку на доходи фізичних осіб власникам полісів накопичувального страхування [5, с. 173–174]. Саме тому, метою дослідження є з'ясування причин низької популярності недержавного пенсійного страхування в Україні та окреслення можливих напрямів підвищення його ефективності та привабливості з урахуванням позитивного досвіду держав Європейського Союзу.

Що ж собою являє недержавне пенсійне страхування? Це складова третього рівня пенсійної системи, яка регулюється Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та іншими актами у сфері фінансових послуг [1]. Його функціональне призначення полягає у диверсифікації (розподілі коштів між різними способами їхнього накопичення задля мінімізації ризиків) джерел пенсійного доходу, зменшенні навантаження на державну систему та підвищенні рівня соціального захисту громадян. Організаційно, система охоплює недержавні пенсійні фонди, адміністраторів, компанії з управління активами та банки-зберігачі, які забезпечують акумуляцію, облік, інвестування та збереження пенсійних коштів. Внески здійснюються фізичними особами та роботодавцями, обліковуються на індивідуальних рахунках і інвестуються з метою отримання доходу. Однак, незважаючи на наявність механізмів захисту (відокремлення активів, обмеження інвестування, ліцензування та державний нагляд), рівень довіри

населення до системи залишається дискусійним, що безпосередньо впливає на її поширення в Україні.

Ключовим бар'єром розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні є його: 1) несприйняття як альтернативи державній системі (що зумовлено, насамперед, кризою довіри до фінансових інституцій); 2) економічні та освітні чинники (суттєво обмежують масовість накопичувального страхування); низький рівень доходів (змушує більшість населення спрямовувати кошти виключно на базові потреби); 3) низька фінансова грамотність (заважає громадянам усвідомити переваги інвестування та різницю між солідарною і накопичувальною моделями, що зумовлює пасивну поведінку у фінансовому плануванні); 4) відсутність дієвих державних стимулів, зокрема податкових пільг чи механізмів співфінансування, які є загальноприйнятою практикою в країнах ЄС. У результаті недержавне пенсійне страхування в Україні не набуває масового характеру, залишаючись інструментом для обмеженого кола осіб.

Звертаючи увагу на практику держав Європейського Союзу, то відображається значно вищий рівень розвитку недержавного пенсійного забезпечення, що обумовлено як особливостями його правового регулювання, так і активною роллю держави у стимулюванні участі громадян. Для порівняння світових пенсійних систем Інститутом Mercer CFA (заснованим в Австралії) створено Глобальний пенсійний індекс (Global Pension Index). Він дозволяє проаналізувати діючі пенсійні системи у 48 країнах, які охоплюють 65% населення світу. Згідно з ним, кожна країна оцінюється за трьома показниками: адекватність (40% ваги): стійкість (35% ваги) та цілісність (25% ваги) [3].

Показовим прикладом успішного функціонування системи недержавного пенсійного страхування є досвід Нідерландів, які посідають перше місце у вищезгаданому рейтингу. У цій державі функціонує трирівнева пенсійна система, у якій ключову роль відіграють корпоративні пенсійні програми квазіобов'язкового характеру. Важливим чинником ефективності є податкові

стимули: пенсійні внески можуть вираховуватися з оподаткованого доходу, тоді як оподаткування переноситься на період виплат, часто за нижчою ставкою. Крім того, інвестиційний дохід у межах пенсійних програм, як правило, не оподатковується на етапі накопичення, що посилює ефект довгострокового інвестування. Додатково, застосовуються спеціальні фінансові інструменти (пенсійні рахунки, анuitети, накопичувальні програми) та податкові пільги, що підвищують доступність і привабливість участі у системі [4].

У сукупності, всі ці механізми формують ситуацію, за якої участь у системі пенсійних накопичень є не лише доцільною, але й економічно вигідною для більшості громадян, що суттєво відрізняє нідерландську модель від української практики, де подібні стимули мають обмежений і малоефективний характер.

Отже, низька популярність недержавного пенсійного забезпечення в Україні зумовлена сукупністю факторів, серед яких ключовими є низький рівень довіри населення, обмежені фінансові можливості, недостатні державні гарантії та відсутність ефективних стимулів. Водночас, європейський досвід свідчить, що розвиток накопичувальних систем потребує активної та послідовної державної політики.

З урахуванням наведеного, формування ефективної системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні потребує комплексного підходу, передусім, йдеться про посилення інституційних гарантій збереження пенсійних активів, зокрема через удосконалення механізмів державного нагляду та впровадження дієвих інструментів захисту вкладників. Важливим елементом є також запровадження стабільних і зрозумілих податкових стимулів у поєднанні з розвитком програм державного співфінансування, що сприятиме підвищенню зацікавленості громадян і роботодавців у довгострокових накопиченнях.

Отже, вважаємо, що не менш значущим є забезпечення прозорості діяльності недержавних пенсійних фондів та розширення доступу до

релевантної інформації для учасників системи. Окрему роль відіграє формування належного рівня обізнаності населення щодо можливостей пенсійного накопичення шляхом реалізації системних інформаційних та просвітницьких заходів. У сукупності реалізація зазначених напрямів створить передумови для підвищення рівня соціального захисту населення та наближення національної пенсійної системи до стандартів провідних країн світу.

Список використаних джерел

1. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 30.03.2026).

2. Пенсійна система тріщить по швах: за скільки років українці залишаться без пенсій. *Новини України – останні новини України сьогодні – УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/pensiji-v-ukrajini-ekspert-rozповiv-za-skilki-rokiv-ukrajinci-zalishatsya-bez-pensiy-13138401.html> (дата звернення: 30.03.2026).

3. Mercer CFA Institute Global Pension Index 2024. *Research & Policy Center*. 2024. URL: <https://rpc.cfainstitute.org/sites/default/files/-/media/documents/article/industry-research/mercer-global-pension-index-2024.pdf> (accessed: 30.03.2026).

4. Tax credits (international) | Tax Administration. *Belastingdienst Nederland | Belastingdienst*. URL: <https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/en/individuals/content/tax-credits-international> (accessed: 30.03.2026).

5. KRUSHYNSKA A., KRAVETS I. Non-State Pension Insurance as a Promising Area of Social Policy of Ukraine. *University Scientific Notes*. 2022. Pp. 160–176. URL: <https://doi.org/10.37491/unz.85-86.13>.

Дяченко К. А.,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Борсук Н. Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

АНТИМОНОПОЛЬНА СПРАВА GOOGLE ANDROID ЯК ПРИКЛАД ЗЛОВЖИВАННЯ ДОМІНУВАННЯМ

Антимонопольна справа проти Google щодо операційної системи Android є одним із найпоказовіших прикладів зловживання домінуючим становищем у сучасному конкурентному праві. Її розгляд Європейська комісія здійснювала в межах застосування статті 102 Договору про функціонування Європейського Союзу. У центрі уваги було те, що компанія, контролюючи найпоширенішу мобільну операційну систему, використовувала її як інструмент для просування власних сервісів і обмеження конкуренції на суміжних ринках.

Суть порушення полягала у нав'язуванні виробникам мобільних пристроїв умов співпраці. Для отримання доступу до магазину додатків Google Play виробники були змушені попередньо встановлювати пакет сервісів Google, включаючи пошукову систему та браузер Chrome. Така практика обмежувала свободу вибору як виробників, так і кінцевих користувачів, оскільки альтернативні сервіси фактично втрачали можливість конкурувати за доступ до аудиторії.

Компанія також обмежувала можливість використання альтернативних версій операційної системи Android, що стримувало розвиток конкурентних платформ. Саме це посилювало залежність ринку від системи Google. Водночас компанія надавала фінансові стимули за ексклюзивне встановлення своїх сервісів, що ще більше посилювало її позиції та створювало бар'єри для входу

нових гравців. У 2018 році Європейська комісія визнала ці дії порушенням і наклала штраф понад 4,3 млрд євро, зобов'язавши змінити бізнес-практики [1].

Паралельно аналогічні за економічною суттю процеси були предметом розгляду у США. У справі *United States v. Google LLC*, ініційованій Міністерством юстиції США у 2020 році, основна увага приділялася ринку інтернет-пошуку та цифрової реклами. Обвинувачення стверджувало, що Google підтримував монопольне становище шляхом укладення ексклюзивних угод про встановлення пошуку за замовчуванням [2].

Зокрема, компанія здійснювала значні виплати Apple за те, щоб пошукова система Google залишалася основною на пристроях iPhone. Подібні домовленості застосовувалися і щодо виробників Android-пристроїв. Як зазначалося у ході судового розгляду, контроль над статусом «за замовчуванням» є критично важливим для залучення користувачів, а отже і для збереження ринкової влади. Судовий процес відбувався у Вашингтоні за участю провідних представників галузі, що підкреслює значущість справи.

У 2024 році федеральний суд США визнав, що Google незаконно монополізував ринок пошуку та пов'язаної з ним реклами. Суд дійшов висновку, що практика забезпечення статусу пошуку за замовчуванням має антиконкурентний ефект, навіть якщо користувач формально може змінити налаштування. Надалі суд обмежив використання ексклюзивних угод, хоча дозволив компанії зберегти контроль над Android і браузером Chrome, що свідчить про спробу збалансувати конкуренцію та інновації [3].

Окрім ЄС і США, тенденція до посилення контролю за діяльністю Google спостерігається і в інших юрисдикціях. Зокрема, у Японії було ухвалено рішення, спрямоване на обмеження домінування компанії в екосистемі Android. Комісія зі справедливої торгівлі Японії (JFTC) в результаті свого розслідування зажадала від корпорації Google припинити «антимонопольну практику» щодо місцевих виробників [4]. В ухвалі Комісії йдеться, що компанія з головним офісом у Каліфорнії порушила статтю 19 антимонопольного закону, що стосується «несправедливих торгових практик».

Таким чином, дані справи є наочним прикладом того, як домінуюче становище на цифровому ринку може перетворюватися на інструмент системного витіснення конкурентів у глобальному масштабі. Вони підтвердили, що навіть безкоштовні для споживача сервіси можуть бути частиною антиконкурентної стратегії, а фінансові угоди з партнерами – ефективним механізмом закріплення монополії. Рішення Єврокомісії з рекордним штрафом у 4,34 млрд євро та вирок федерального суду США 2024 року разом формують новий стандарт відповідальності технологічних гігантів. У перспективі ці справи залишатимуться ключовими орієнтирами у дискусії про межі допустимої поведінки платформових монополістів і ефективність конкурентно-правового захисту в умовах цифрової трансформації економіки.

Список використаних джерел

1. Кузьменко Ю. Google святкує 26-річчя. З якими гучними справами компанія мала клопіт за останні роки. *Суспільне Новини*. 27.09.2024. URL: <https://suspilne.media/845125-google-svatkue-26-ricca-z-akimi-gucnimi-spravami-kompania-mala-klopit-za-ostanni-roki/> (дата звернення: 11.04.2026).

2. United States v. Google, LLC - Harvard Law Review. Harvard Law Review. URL: <https://harvardlawreview.org/print/vol-138/united-states-v-google-llc/> (date of access: 11.04.2026).

3. Ігнат'єва М., Дячук К. Суд у США визнав, що Google незаконно монополізувала інтернет-пошук. *Інститут масової інформації*. URL: <https://glavcom.ua/techno/devices/kinets-dominuvannja-google-na-android-japonija-ukhvalila-istorichne-rishennja-proti-it-hihanta--1054622.html> (дата звернення: 11.04.2026).

4. Озтурк І. Кінець домінування Google на Android? Японія ухвалила важливе рішення проти ІТ-гіганта. ГЛАВКОМ. URL: <https://glavcom.ua/techno/devices/kinets-dominuvannja-google-na-android-japonija-ukhvalila-istorichne-rishennja-proti-it-hihanta--1054622.html> (дата звернення: 11.04.2026).

Зінов'єв Д. М.,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Борсук Н. Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ПОНЯТТЯ ДОМІНУЮЧОГО СТАНОВИЩА В ПРАВІ ЄС ТА УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ: КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ

Станом на квітень 2026 року адаптація конкурентного законодавства України до стандартів Європейського Союзу досягла стадії глибокої практичної імплементації. Ключовим елементом системи захисту економічної конкуренції є інститут контролю за поведінкою суб'єктів, що володіють значною ринковою владою. Встановлення факту домінуючого становища є обов'язковою процесуальною передумовою для подальшої кваліфікації дій суб'єкта як зловживання, що тягне за собою суворі санкції. Згідно з частиною другою статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [1], вчинення суб'єктами господарювання зловживань монопольним (домінуючим) становищем тягне за собою накладення штрафу у розмірі до десяти відсотків доходу (виручки) суб'єкта господарювання від реалізації продукції за останній звітний рік, що передував року накладення штрафу. Аналогічний підхід закріплений у регламенті ЄС № 1/2003, де стаття 23(2) передбачає штрафи до 10 відсотків загального обороту компанії за попередній фінансовий рік.

Визначення домінуючого становища починається з ретельного аналізу меж релевантного ринку. У праві ЄС цей процес базується на методології, викладеній у Повідомленні Комісії щодо визначення відповідного ринку. Основним критерієм є заміність товару з боку попиту, що перевіряється через тест SSNIP (невелике, але значне та нетривале підвищення ціни). Суть тесту полягає у визначенні того, чи перейдуть споживачі на товари-замінники у разі

гіпотетичного зростання ціни на 5–10%. В Україні АМКУ використовує Методику визначення монопольного (домінуючого) становища, яка концептуально наближена до європейських стандартів, проте часто на практиці стикається з проблемою надмірного фокусування на офіційних класифікаторах товарів.

У праві Європейського Союзу поняття домінуючого становища не має закріпленого дефінітивного визначення у статтях Договору про функціонування ЄС (ДФЄС) [2]. Зміст цієї категорії розкрито у прецедентній практиці Суду ЄС. У фундаментальному рішенні у справі *United Brands v Commission* від 1976 року домінування визначено як стан економічної сили, що дозволяє суб'єкту перешкоджати підтримці ефективної конкуренції на ринку та поводитися значною мірою незалежно від своїх конкурентів, клієнтів і споживачів. Важливо, що європейський підхід не встановлює жорстких кількісних порогів. Хоча у справі *AKZO Chemie v Commission* від 1991 року, було визначено, що частка ринку 50% і вище створює спростовну презумпцію домінування, Європейська Комісія завжди досліджує сукупність факторів: технологічну перевагу, фінансові ресурси, доступ до джерел сировини та розвиненість дистриб'юторської мережі.

Українське законодавство, на відміну від європейського, містить чіткі критерії у статті 12 Закону «Про захист економічної конкуренції» [1]. Суб'єкт господарювання займає домінуюче становище, якщо він не має конкурентів або не зазнає значної конкуренції. Закон впроваджує жорсткий кількісний поріг: становище вважається монопольним (домінуючим), якщо частка суб'єкта на ринку перевищує 35 відсотків, за винятком випадків, коли він доведе наявність значної конкуренції. Це створює ситуацію, де тягар доведення відсутності ринкової влади фактично перекладається на бізнес. Такий підхід спрямований на забезпечення оперативності антимонопольного контролю на висококонцентрованих ринках України, проте він вимагає від суб'єктів господарювання постійного моніторингу своєї ринкової частки для уникнення ризиків.

Сучасна практика 2026 року приділяє особливу увагу бар'ерам входу на ринок як якісному критерію домінування. Наявність великої частки ринку не є свідченням домінування, якщо на ринок можуть вільно зайти нові гравці. Бар'ерами виступають не лише юридичні обмеження (ліцензії, квоти) чи значні капіталовкладення, а й інтелектуальна власність та мережеві ефекти. Останні є визначальними для цифрових ринків, де контроль над даними користувачів та екосистемою дозволяє компанії утримувати позиції навіть при появі інноваційних конкурентів. В ЄС ці аспекти врегульовані Регламентом про цифрові ринки (DMA), який впроваджує поняття «gatekeepers» (брамників). В Україні у 2024–2025 роках відбулася адаптація підходів АМКУ до оцінки домінування на двосторонніх платформах, що дозволило ефективніше регулювати сектори електронної комерції та агрегаторів послуг.

Іншим важливим аспектом є колективне домінування, де Україна та ЄС мають різні підходи до кваліфікації. Український закон використовує арифметичний метод: якщо три або менше суб'єктів мають спільну частку понад 50%, або п'ять чи менше – понад 70%, їхнє становище може бути визнане домінуючим. У праві ЄС (справа Airtours) для встановлення колективного домінування необхідно довести три умови: прозорість ринку, наявність механізму стримування від конкуренції та нездатність клієнтів чи конкурентів порушити таку стабільну рівновагу. Гармонізація української практики у цьому напрямі полягає у переході від простого підрахунку часток до аналізу економічних стимулів олігополістів діяти паралельно.

Отже, станом на сьогодні критерії визначення домінуючого становища в Україні та ЄС мають високий ступінь конвергенції, проте зберігають відмінності у процедурних аспектах та кількісних порогах. Для української правової системи залишається актуальним виклик переходу до «економічного підходу», де ринкова частка 35% є лише початком розслідування, а не його фінальним висновком. Подальше зближення практик дозволить забезпечити стабільність ринкових відносин та захистити інтереси суб'єктів

господарювання від суб'єктивних оцінок регулятора, забезпечуючи при цьому невідворотність відповідальності за реальні зловживання ринковою владою.

Список використаних джерел

1. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (дата звернення: 13.04.2026).

2. Договір про функціонування Європейського Союзу (консолідована версія) від 13 груд. 2007 р. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2012. С 326. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT> (дата звернення: 13.04.2026).

3. Акіменко Ю., Форманюк В., Харитонов Р. Конкурентне право України та ЄС: порівняльно-правовий аналіз. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 104 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/60c4d426-4935-442e-be98-42cf407b1c8a/content> (дата звернення: 13.04.2026).

Іляшишена В. Р.,
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Галіахметов І. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

СУЧАСНА ВІЙСЬКОВА ПОВИННІСТЬ ТА ГЕНДЕРНІ РОЛІ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕННЯ ЖІНОК З 1789 ПО 2026 РІК

Військовий набір, мобілізація та розгортання у сучасних війнах впливали як на політику безпеки, так і на гендерні ролі в суспільстві. Трансформація ролі жінок у військовій сфері відбувається паралельно зі зміною підходів до військового обов'язку та принципу рівності.

Історично положення жінок у військовій службі було обмежене, однак із розвитком міжнародного та національного права відбулося розширення їх участі, включаючи бойові функції. Метою дослідження є аналіз еволюції правового положення жінок у мобілізаційних процесах та визначення сучасних тенденцій їх інтеграції у військово.

Декрет *Levée en masse* – про загальну мобілізацію під час Французької революції (1789–1799) започаткував принцип залучення населення до оборони держави [4]. Зокрема, Олімпія де Гуж у 1791 р., у «Декларації прав жінки і громадянки», обґрунтувала принцип рівності чоловіків і жінок [5]. Це положення опосередковано стосувалося і військової сфери. Подальша участь жінок у війнах набувала переважно допоміжного характеру.

У контексті дослідження принципово важливо розрізняти участь у допоміжних ролях та безпосередню участь у бойових діях, оскільки саме тут статус комбатанта визначає обсяг прав, обов'язків та гарантій у збройному конфлікті. Відповідно до Женевських конвенцій 1949 р. та Додаткових протоколів до них, особи, які безпосередньо беруть участь у бойових діях, набувають статусу комбатанта. При цьому міжнародне право не містить обмежень щодо статі комбатанта, що свідчить про формальне закріплення статусу гендерної рівності у сфері збройних конфліктів [10].

Під час I та II Світових воєн роль жінки суттєво зросла. Як правило, вони залучалися лише до тилового забезпечення, проте в окремих випадках – і до бойових дій. Олена Степанів – одна з перших жінок-офіцерів у збройних формуваннях (УСС) ХХ століття, що підтверджує наявність ранніх проявів фактичної участі жінок у бойових процесах у регіоні Центрально-Східної Європи.

Дослідники оцінюють, що відсоток жінок у союзних збройних силах сягав 2–3 % під час II Світової війни. Кількість жінок на військовій службі в нацистській Німеччині та Радянському Союзі була особливо високою, але лише в останніх вони офіційно приймалися як солдати.

Зокрема, у Другій світовій війні, в ЗС СРСР були залучені тисячі жінок, як бойові одиниці, виконуючи функції снайперів, льотчиків, танкістів і беручи

участь у бойових операціях. Це підтверджується, зокрема, свідченнями, зібраними у книзі «У війни не жіноче обличчя» [9]. На відміну від більшості західних держав, радянська система фактично передбачала часткову мобілізацію жінок до бойових підрозділів.

Водночас відсутність чіткого правового статусу призводила до їхньої маргіналізації у післявоєнний період, зокрема у питаннях соціального забезпечення, статусу ветеранів та суспільного визнання.

Важливим етапом у закріпленні принципу рівності став Статут ООН 1945 р., який проголосив рівноправність чоловіків і жінок як фундаментальний міжнародно-правовий стандарт [3].

У післявоєнний період більшість держав знову обмежили участь жінок у бойових діях. Однак, з початком Холодної війни тенденція почала змінюватися: відбуватися поступове нормативне відкриття бойових посад для жінок. Зокрема, у 1948 р. США законом «Women`s Armed Services Integration Act», офіційно дозволив жінкам проходити військову службу на постійній основі, однак із суттєвими обмеженнями [2]. Остаточне відкриття доступу до всіх військових спеціальностей без винятку, включаючи підрозділи безпосереднього бойового призначення відбулося в 2015 р..

Більш інституціоналізовану модель демонструє Ізраїль, де судова практика, зокрема, справа «Alice Miller v. Minister of Defense», стала підставою для розширення доступу жінок до військових спеціальностей включаючи бойові [1;8].

Окрему модель представляють європейські держави. Фінська система, передбачає, добровільну участь жінок у мобілізаційних процесах, проте передбачає однакоvu підготовку та умови служби, як і для їх колег-чоловіків [7]. Загальна військова повинність була запроваджена у 2016 р. у Норвегії, зокрема, запроваджено гендерно-нейтральний військовий обов'язок та сувора політика проти дискримінації та домагань. Крім того, ЗС Норвегії створили Jegertroppen («Мисливський загін») – взвод призовниць, що складається виключно з жінок [7].

Україна застосовує змішану модель. Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» захист та оборона своєї Вітчизни є

конституційним обов'язком кожного громадянина України [6]. До основної форми виконання цього обов'язку віднесено військову службу, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, при цьому військовий обов'язок жінок в Україні має спеціальний, а не загальний характер. Після 24 лютого 2022 р. відбулося суттєве розширення участі жінок у ЗСУ, включаючи бойові спеціальності та командні функції [6].

Українська система займає перехідну позицію між ліберальною та інституціоналізованою моделлю, поєднуючи добровільність служби жінок із фактичним розширенням їх ролі у бойових підрозділах в умовах війни.

Таким чином, історико-правовий аналіз свідчить про системну еволюцію правового положення жінок у мобілізаційних процесах – від їх виключення із сфери військового обов'язку до часткової, а в деяких державах і повної інтеграції у Збройні Сили.

Список використаних джерел

1. Alice Miller v. Minister of Defense.: Israeli Supreme Court від 08.11.1998, № HCJ 4541/94. *Versa*. URL : <https://versa.cardozo.yu.edu/opinions/miller-v-minister-defence> (дата звернення: 14.04.2026).

2. Women's Armed Services Integration Act of 1948: United States Congress's Statute від 12.06.1948, № Pub. L. 80–625. *United States Statutes at Large, Volume 62*. С. 356–385. URL: <https://www.govinfo.gov/app/details/STATUTE-62/STATUTE-62-Pg356> (дата звернення: 14.04.2026).

3. Статут Організації Об'єднаних Націй: Статут від 26.06.1945, № № I–1. *United Nations Treaty Series*. С. 153. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 14.04.2026).

4. Levée en masse. *Encyclopaedia Britannica*. URL : <https://www.britannica.com/topic/levee-en-masse> (дата звернення: 14.04.2026).

5. Декларація прав жінки і громадянки (1791). *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/Declaration-of-the-Rights-of-Woman-and-of-the-Female-Citizen> (дата звернення: 14.04.2026).

6. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992, № № 27: станом на 12.04.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 14.04.2026).

7. From Finland to Armenia: Diverse approaches to increasing women's participation in armed forces. *DCAF Geneva*. 2024. URL: <https://www.dcaf.ch/finland-armenia-diverse-approaches-increasing-womens-participation-armed-forces> (дата звернення: 14.04.2026).

8. Basic Laws of Israel: Defense Service Law: The Knesset від 30.01.1986, № 1197. URL: <https://jewishvirtuallibrary.org/jsource/Politics/defenselaw.html> (дата звернення: 14.04.2026).

9. Алексієвич С. О. У війни не жіноче обличчя / пер. В. Рафеєнка. Харків: Vivat, 2013. 404 с.

10. Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року та Додаткові протоколи до них від 1977 року. URL: <https://ihl-databases.icrc.org> (дата звернення: 14.04.2026)

Карунська А.О.
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Борсук Н.Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ВСТАНОВЛЕННЯ ЗМОВИ НА ТОРГАХ ЩОДО ЗАКУПІВЛІ

Забезпечення добросовісної конкуренції у сфері публічних закупівель є стратегічним завданням для економіки України. Актуальність дослідження обумовлена тим, що антиконкурентні узгоджені дії під час тендерів нівелюють

головну мету публічних закупівель – досягнення максимальної економії бюджетних коштів та вибір найбільш ефективного постачальника. В умовах ринкової економіки торги мають базуватися на принципах чесної змагальності, проте суб'єкти господарювання часто вдаються до координації своєї поведінки для штучного спотворення результатів конкурсу.

Теоретичний підхід до визначення природи змов на торгах ґрунтується на розумінні того, що такі дії є формою горизонтального картелю. Правова кваліфікація подібних правопорушень здійснюється відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції». Як зазначають дослідники, специфіка змови на торгах полягає у заміні ризиків, що випливають із вільної конкуренції, на свідому кооперацію між учасниками, що призводить до розподілу ринку або підтримання завищеної ціни [1, с. 23]. При цьому доведення факту змови не обов'язково вимагає наявності письмової угоди, оскільки правозастосовна практика Антимонопольного комітету України спирається на аналіз сукупності непрямих доказів, які підтверджують скоординованість дій.

Процес встановлення змови починається з ідентифікації типових моделей поведінки учасників, таких як «стримування ставок», «ротація переможців» або «поділ ринку». Науковці наголошують, що ключовим елементом у таких справах є доведення відсутності об'єктивних причин для подібної схожої поведінки. Якщо учасники тендера діють синхронно без економічного обґрунтування, це дає підстави для висновку про наявність попередніх домовленостей [4, с. 115]. Важливо розуміти, що змова може проявлятися не лише в активних діях, а й у навмисній пасивності певних гравців, які подають завідомо програшні пропозиції для створення видимості конкуренції.

Сучасна методологія виявлення змов активно використовує цифрові інструменти та аналіз великих даних. Оскільки більшість закупівель в Україні проходить через систему Prozorro, Антимонопольний комітет України має можливість відстежувати технічні параметри подання заявок. До основних доказів, що свідчать про змову, належать використання спільних IP-адрес,

ідентичне оформлення документів, наявність сталих господарських зв'язків між конкурентами або подання файлів із однаковими метаданими [5, с. 78]. Такі «цифрові сліди» стають вагомим підґрунтям для відкриття справ, оскільки вони демонструють підготовку тендерних пропозицій в одному місці або однією особою, що прямо суперечить суті конкурентного відбору.

Окрему увагу в межах конкуренційного права приділяють економічному аналізу ринку. Для встановлення змови необхідно дослідити, чи була поведінка суб'єктів вигідною для них за умови відсутності домовленості. У багатьох випадках учасники йдуть на ризик отримання штрафу лише тоді, коли гарантований прибуток від перемоги одного з членів картелю покриває потенційні витрати. Як зазначається у фаховій літературі, економічна подібність пропозицій, яка виражається у нетипово високих цінах або відсутності кроків на пониження під час аукціону, часто є наслідком усунення невизначеності щодо дій суперника [3, с. 210]. Це дозволяє кваліфікувати дії як антиконкурентні, навіть якщо учасники намагаються надати своїм відносинам законного вигляду субпідряду.

Проблематика доказування змов також пов'язана із визначенням меж між законною комунікацією та протиправною координацією. Конкуренційне право не забороняє суб'єктам збирати інформацію про ринок, проте обмін конфіденційними даними щодо ціноутворення або стратегії участі в конкретних торгах до моменту їх завершення є безумовним порушенням. Правозастосовні органи виходять із презумпції, що кожен учасник має самостійно визначати свою політику, не покладаючись на знання про наміри конкурентів [1, с. 16]. Складність полягає в тому, що змовники часто використовують зашифровані канали зв'язку, що змушує органи правопорядку та Антимонопольний комітет України поглиблювати співпрацю у сфері обміну інформацією.

Юридичні наслідки встановлення факту змови на торгах є досить суворими. Окрім значних фінансових санкцій, що можуть сягати десяти відсотків доходу компанії за попередній рік, порушники потрапляють до так

званого «чорного списку» Антимонопольного комітету України. Це позбавляє їх права брати участь у процедурах закупівлі протягом наступних трьох років. Такий захід має на меті не лише покарання, а й превенцію, стимулюючи бізнес дотримуватися правил етичної конкуренції. Дослідники підкреслюють, що саме невідворотність заборони на участь у торгах часто є більш дієвим інструментом, ніж самі штрафи [2, с. 33].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що встановлення змови на торгах є багатоаспектним процесом, який поєднує в собі юридичний аналіз, економічне моделювання та використання сучасних інформаційних технологій. Розвиток конкурентного права в Україні демонструє поступовий перехід від пошуку прямих доказів до системного аналізу поведінки суб'єктів на ринку. Подальше вдосконалення механізмів виявлення картельних угод є необхідною умовою для забезпечення прозорості державного сектору та захисту публічних інтересів від зловживань з боку недобросовісних учасників ринку.

Список використаних джерел

1. Бакалінська О.О. Тенденції розвитку конкурентної політики та конкурентного права України. *Право України*. №11.2021 . С. 13–26.
2. Валітов С. С. Відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції. *Юридичний часопис*. 2023. № 2. С. 30–37.
3. Герасименко А. Г. Конкурентна політика: навч. посіб. Київ: КНТЕУ, 2019. 460 с.
4. Данилюк Т. В. Доказування антиконкурентних узгоджені дії при здійсненні закупівель. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 75–82.
5. Кононець О. М. Правовий захист конкуренції у сфері публічних закупівель: монографія. Львів: Світ, 2020. 256 с.

Клименко Є. М.,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
ОПП «Міжнародне право»,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Галіахметов І. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ПРАВО ВИХОДУ ДЕРЖАВИ ЗІ СКЛАДУ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Право держави на вихід із міжнародної організації являє собою важливий аспект сучасного міжнародного права, тісно пов'язаний із правовими засадами членства в таких об'єднаннях та принципом державного суверенітету. Членство в подібній організації є однією з форм участі держав у міжнародних відносинах і встановлюється на основі багатостороннього установчого договору. У цьому договорі закріплюються правовий статус організації, її цілі, принципи діяльності, а також права й обов'язки держав-членів. Отже, членство має договірний характер і базується на добровільному рішенні держави приєднатися до відповідної міжнародної структури.

Добровільна участь держав у міжнародних організаціях є яскравим свідченням їхнього суверенітету. Згідно зі статтею 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй, ця інституція базується на принципі суверенної рівності всіх її членів[3]. Іншими словами, кожна держава має право самостійно вирішувати питання, що стосуються вступу до міжнародної організації, участі в її роботі чи припинення членства. При цьому членство передбачає не тільки права, такі як участь у діяльності органів, голосування чи отримання привілеїв, але й певні обов'язки, зокрема виконання положень установчого договору та дотримання ухвалених рішень.

Право держави на вихід із міжнародної організації є логічним продовженням її суверенітету. Держава, яка має право вільно вступати до

міжнародних організацій, повинна мати можливість і припиняти свою участь у них. У цьому контексті право на вихід розглядається як прояв зовнішнього суверенітету, що підтверджує незалежність держави у прийнятті рішень на міжнародному рівні. Однак це право не є безумовним – його реалізація враховує інші принципи міжнародного права, особливо принцип *pacta sunt servanda* (договори повинні виконуватися).

Відповідно до статті 26 Віденська конвенція про право міжнародних договорів, кожний чинний міжнародний договір є обов'язковим для його учасників і повинен виконуватися ними добросовісно [1]. Це означає, що навіть за наявності наміру держави вийти з міжнародної організації, вона зобов'язана дотримуватися взятих на себе зобов'язань до моменту офіційного припинення членства. Таким чином, право на вихід відображає баланс між суверенітетом держави і потребою забезпечувати стабільність у міжнародних правовідносинах.

Правові аспекти виходу держав із міжнародних організацій регулюються установчими договорами таких організацій та нормами загального міжнародного права. Установчі акти часто включають положення, які чітко визначають умови та процедури виходу, такі як строки повідомлення, процес денонсації та правові наслідки. У цих випадках держава діє у відповідності до формально закріпленого порядку.

Однак деякі міжнародні організації в установчих документах не передбачають положень щодо виходу. У таких ситуаціях застосовуються норми Віденської конвенції про право міжнародних договорів. Відповідно до статті 54 Конвенції, припинення договору або вихід із нього може здійснюватися або згідно з положеннями самого договору, або за згодою всіх його учасників. Відповідно до статті 56, якщо договір не містить положень щодо виходу, він можливий лише за умови, що така можливість впливає з наміру сторін або з характеру самого договору. Крім того, згідно зі статтею 65 Конвенції, держава повинна офіційно повідомити інших учасників про свій намір вийти з договору із зазначенням підстав такого рішення[1].

Таким чином, правове регулювання права виходу держав із міжнародних організацій є комплексним процесом, що поєднує договірні норми та загальні принципи міжнародного права.

Формалізовані процедури виходу держав із міжнародних організацій відіграють ключову роль у підтримці правової визначеності та стабільності міжнародних відносин. Вони зазвичай закріплюються в установчих актах таких організацій і містять чіткі положення щодо порядку дій, строків і правових наслідків цього процесу. Яскравими прикладами є механізми, розроблені в межах НАТО та Європейського Союзу, які відображають різні підходи до реалізації права на вихід.

Згідно зі статтею 13 Північноатлантичного договору, держава-член може припинити своє членство в Альянсі через рік після офіційного повідомлення уряду Сполучених Штатів Америки, що виконує функції депозитарія договору[2]. Цей механізм, відомий як "повідомлення за рік". Держава подає офіційне повідомлення, після чого починається річний відлік, по завершенні якого її членство автоматично припиняється. Система не передбачає складних переговорів чи затверджень іншими членами організації, що робить її однією з найзручніших серед міжнародних правових процедур. Водночас протягом цього року держава зобов'язана дотримуватися своїх міжнародно-правових обов'язків відповідно до принципу *pacta sunt servanda*.

Особливу увагу привертає приклад виходу Франції з військової структури НАТО у 1966 році, який є унікальним випадком трансформації ролі країни в Альянсі без офіційного виходу з організації [6]. Залишаючись повноправним членом НАТО, Франція відмовилася від участі в інтегрованій військовій структурі, чим фактично створила прецедент «часткового членства». Ця ситуація продемонструвала гнучкість Альянсу та його здатність адаптуватися до політичних рішень окремих країн без необхідності застосування формальної процедури виходу.

У сучасному контексті питання можливого виходу окремих країн із НАТО набуває нових політичних акцентів. Наприклад, деякі американські

політики неодноразово заявляли про необхідність перегляду ролі США в Альянсі, або навіть про ймовірність повного виходу. Зокрема, Дональд Трамп критикував НАТО, підкреслюючи недостатню фінансову підтримку союзництвом інтересів США, та ставив під сумнів доцільність продовження американської участі в цій організації. Унаслідок таких заяв в експертних колах та засобах масової інформації почали активно обговорювати сценарії, які передбачають, що Європа муситиме взяти на себе значнішу роль у забезпеченні власної безпеки [10].

Згідно з повідомленнями медіа, європейські країни разом із Канадою аналізують можливості посилення своїх позицій у рамках НАТО [9]. Це включає здобуття більшої кількості командних посад і часткову заміну американських військових ресурсів. Концепція так званого «європейського НАТО» передбачає формування коаліції держав усередині Альянсу, здатної забезпечити безпеку навіть у разі скорочення або припинення участі США. Хоча такий сценарій поки що залишається на рівні теоретичних обговорень, він підкреслює важливість формалізованих процедур виходу, закріплених у статті 13. У разі його реалізації саме ця норма визначатиме юридичний порядок припинення членства США.

На відміну від Північноатлантичного альянсу (НАТО), процедура виходу з Європейського Союзу характеризується набагато більшою складністю та багаторівневим характером. Вона закріплена у статті 50 Договору про Європейський Союз, що передбачає не лише офіційне повідомлення про намір вийти, але й необхідність проведення тривалих переговорів для узгодження умов такого виходу. Згідно з положеннями цієї статті, держава-член повинна повідомити Європейську раду про свій намір, після чого розпочинається переговорний процес, спрямований на укладення угоди про вихід [4].

Важливо зазначити, що у разі, якщо домовленостей не буде досягнуто протягом двох років, установчі договори автоматично припиняють дію щодо відповідної держави-члена, якщо сторонами не буде узгоджено продовження цього строку. Таким чином, процедура виходу з ЄС інтегрує одностороннє

рішення певної країни із необхідністю досягти спільного погодження умов її виходу з іншими членами Союзу.

Яскравим прикладом реалізації такого механізму став Brexit, який продемонстрував усю складність та багатовимірність цього процесу. Вихід Великої Британії з ЄС тривав чотири роки та супроводжувався інтенсивними переговорами, що охоплювали широкий спектр питань: від торгових відносин і прав громадян до виконання фінансових зобов'язань. Цей процес супроводжувався періодами політичної нестабільності та затяжних дискусій між зацікавленими сторонами.

Таким чином, порівняльний аналіз процедур виходу з НАТО та ЄС демонструє наявність двох принципово різних підходів: спрощеного і формалізованого в межах НАТО, а також складного і переговорного у випадку Європейського Союзу.

Практика міжнародних відносин показує, що існують ситуації, які виходять за межі класичних договірних підходів до вирішення питань виходу. У таких випадках невизначеність процедур або специфічний правовий статус держав призводять до створення альтернативних механізмів для припинення участі в міжнародних об'єднаннях.

Особливу увагу в цьому аспекті заслуговує приклад відносин України зі Співдружністю Незалежних Держав. Він ілюструє унікальну правову модель, яка поєднує часткову участь, відсутність формального членства та поступове розірвання договірних зобов'язань. Україна стала однією із держав-засновниць СНД, підписавши Біловезьку угоду в 1991 році, яка започаткувала створення цієї організації. Однак вона так і не ратифікувала Статут СНД 1993 року, що позбавило країну статусу повноцінного члена організації. Згідно з принципами міжнародного права, ратифікація є необхідною юридичною процедурою для набуття договором обов'язкової сили для держави. Таким чином, Україна опинилася у ситуації, коли вона формально є засновником організації, але не є її членом у класичному юридичному розумінні [5].

Це призвело до формування особливого формату участі, коли Україна співпрацювала з СНД на основі окремих міжнародних угод, укладених у межах організації, при цьому не беручи на себе статутних зобов'язань. Починаючи з 2014 року, після анексії Криму та подальшої агресії росії, Україна поступово почала виходити з правової системи СНД. У зв'язку з тим, що класична процедура виходу застосовується лише для повноправних членів, Україна запровадила альтернативний підхід – масове денонсування міжнародних договорів, укладених у межах організації [7].

Основний механізм полягає у послідовному припиненні дії окремих міжнародних угод, укладених у рамках СНД. Замість одноразового акту виходу держава реалізує серію юридичних дій, спрямованих на розірвання конкретних договірних зобов'язань. Цей процес значно активізувався після початку повномасштабної війни в 2022 році.

Наприклад, у 2026 році Кабінет Міністрів України припинив дію 116 міжнародних договорів з російською федерацією, Республікою Білорусь та в межах СНД, що стало одним із наймасштабніших кроків у цьому напрямку. У рамках цього процесу 25 договорів було припинено, 3 – денонсовано, а ще 88 – розірвано через вихід з відповідних угод. Значна частина із них стосувалася правових аспектів СНД [8].

Ці дії можна охарактеризувати як «де-факто розрив» із правовою системою СНД. На відміну від класичних моделей, де юридичний акт виходу передуює політичним змінам, тут спостерігається інша логіка: політичні обставини – війна та розрив відносин із державою-агресором – створюють необхідність поступового юридичного закріплення цього розриву. Таким чином, право адаптується до політичної дійсності. Цей випадок має важливе теоретичне значення, оскільки демонструє альтернативний підхід до виходу держави з міжнародного об'єднання – через поетапну денонсацію договірної бази, а не через одномоментний формальний вихід.

Припинення членства держави в міжнародній організації може відбуватися як добровільно, так і примусово через процедуру виключення.

Такий механізм є частиною функціонування Ради Європи, що сприяє забезпеченню дотримання основоположних принципів організації.

Згідно зі статтею 7 Статуту Ради Європи, кожна держава-член має право на добровільний вихід, надіславши повідомлення Генеральному секретарю. Процедура виходу передбачає перехідний період, протягом якого держава зберігає свої права та обов'язки. Це спрямовано на збереження правової стабільності у міжнародних відносинах [4].

Однак стаття 8 Статуту також дозволяє виключити державу в разі серйозного порушення нею принципів верховенства права і поваги до прав людини, визначених статтею 3. Такий механізм є своєрідною формою міжнародно-правової відповідальності та застосовується лише в крайніх випадках.

Показовим прикладом стала ситуація з російською федерацією у березні 2022 року. 15 березня росія заявила про намір покинути Раду Європи відповідно до статті 7. Проте Парламентська асамблея та Комітет міністрів Ради Європи діяли на випередження та того ж дня ухвалили рішення про її виключення на підставі статті 8. Причиною стало грубе порушення положень статті 3 Статуту. Таким чином, припинення членства росії відбулося за примусовим механізмом [4].

Цей приклад яскраво ілюструє фундаментальну різницю між добровільним виходом із організації та виключенням. У випадку добровільного виходу держава отримує можливість підготуватися до врегулювання своїх правових і міжнародних зобов'язань, забезпечуючи більш поступовий і контрольований перехід. У протилежність цьому виключення здійснюється негайно, що означає моментальне припинення членства та втрату доступу до інституцій організації, таких як Європейський суд з прав людини. Водночас держава продовжує нести відповідальність за порушення, які сталися до моменту виключення, відповідно до принципів міжнародного права.

Таким чином, механізм виключення є важливим інструментом для захисту основних цінностей міжнародних організацій. Він демонструє, що

право на вихід не можна розглядати лише як диспозитивний інструмент держави, оскільки воно може набувати форми примусового припинення членства у випадках порушення ключових принципів.

Право виходу держави з міжнародних організацій є складним та багатогранним явищем у міжнародному праві, яке розвивалося від загальних норм договірної права до детально прописаних процедур у рамках окремих організацій. Як показує аналіз, існують різноманітні моделі реалізації цього права: спрощена, наприклад, як у випадку НАТО; складна та переговорна, як в Європейському Союзі; а також альтернативні підходи, що виходять за межі традиційних моделей.

Особливу увагу заслуговує приклад України у взаєминах зі Співдружністю Незалежних Держав. Ця ситуація демонструє унікальний сценарій «фактичного виходу», який здійснювався через поступову денонсацію договірної бази. Цей випадок підкреслює здатність міжнародного права адаптуватися до політичних обставин і започатковувати нові практики припинення членства держав у міжнародних структурах.

Кейс Ради Європи, своєю чергою, показує ефективність механізмів примусового припинення членства у випадках грубого порушення основоположних принципів організації.

Однак варто зазначити, що одним із ключових викликів права на вихід є відсутність чітких санкцій за порушення встановлених процедур або за ухилення держави від виконання зобов'язань у перехідний період. У більшості ситуацій міжнародне право спирається на загальні принципи відповідальності держав, але нерідко бракує дієвих примусових механізмів. Це створює ризики для зловживання правом на вихід, загострення політичного напруження та порушення принципу *pacta sunt servanda*.

Тому чітко визначені процедури виходу, закріплені в установчих актах міжнародних організацій, відіграють важливу роль не лише як гарантія правової визначеності, але й як необхідна умова для усунення правових прогалин та підтримання стабільності в міжнародних відносинах.

Список використаних джерел

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1986 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118/ed19860613#Text (дата звернення 16.04.2026)
2. Північноатлантичний договір: Міжнародний документ від 04.04.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text (дата звернення 16.04.2026)
3. Статут Організація Об'єднаних Націй: Міжнародний документ від 26 червня 1945 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення 16.04.2026)
4. Статут Рада Європи: Міжнародний документ від 05 травня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text (дата звернення 16.04.2026)
5. Відносини Україна – США. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 16.04.2026).
6. Відносини Франції – НАТО. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B8_%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_%E2%80%94%D0%9D%D0%90%D0%A2%D0%9E (дата звернення: 16.04.2026).
7. Міжнародні відносини та зовнішня політика України. *KIMO KHV*. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MVZP/03.htm> (дата звернення: 16.04.2026)
8. Україна розірвала 116 міжнародних договорів із РФ, Білоруссю та США, РБК-Україна URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayina-ostatochno-proshchaetsya-snd-sibiga-1774503280.html> (дата звернення: 16.04.2026)
9. Europe is accelerating a NATO fallback plan in case Trump pulls out. *The Wall Street Journal*. URL: <https://www.wsj.com/world/europe/europe-nato-trump-plans-3a423233> (дата звернення: 16.04.2026).
10. Trump suggests in new interviews he is ‘absolutely’ considering withdrawing US from ‘paper tiger’ NATO. *Reuters / CNN*. URL: <https://edition.cnn.com/2026/04/01/middleeast/trump-nato-us-withdrawal-intl> (дата звернення: 16.04.2026).

Кліщ В. В.,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Борсук Н. Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВИХ ПЛАТФОРМ У ЄС (DMA, DSA) ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Стрімкий розвиток цифрової економіки та поява великих технологічних платформ зумовили необхідність формування якісно нових підходів до регулювання ринків. Традиційні інструменти конкурентного права, що ґрунтуються на ретроспективному аналізі, виявилися недостатніми для своєчасного та ефективного реагування на системні порушення, які допускають платформи-«воротарі» (gatekeepers). Саме у відповідь на ці виклики Європейський Союз розробив та прийняв два ключові нормативні акти – Регламент про цифрові ринки (Digital Markets Act, DMA) та Регламент про цифрові послуги (Digital Services Act, DSA), що набули чинності у 2022 році.

DMA (Регламент ЄС 2022/1925) запроваджує особливий режим *ex ante* для так званих «воротарів» – платформ із системним значенням, що відповідають кількісним (понад 7,5 млрд євро річного обороту в ЄС або ринкова капіталізація понад 75 млрд євро) та якісним критеріям [1, с. 3]. Статус «воротаря» означає зобов'язання щодо сумісності сервісів, заборону самопріоритизації власних продуктів (self-preferencing), заборону поєднання персональних даних з різних сервісів без явної згоди користувача, а також обов'язок забезпечити доступ третіх сторін до певних даних та функціоналу. Наразі статус «воротаря» отримали Alphabet (Google), Amazon, Apple, ByteDance, Meta та Microsoft [2, с. 112]. Принцип DMA відрізняється від

традиційного конкурентного права: він не вимагає доведення застосування сили чи погроз – лише порушення поведінкових зобов'язань

DSA (Регламент ЄС 2022/2065) спрямований на регулювання відповідальності постачальників цифрових послуг за незаконний контент, алгоритмічні рекомендації та рекламні системи. Особливу увагу приділяють дуже великим онлайн-платформам (VLOPs) – DSA замінює різнорідне національне законодавство держав-членів єдиними горизонтальними правилами, закріплюючи принцип «що є незаконним офлайн – є незаконним онлайн».

Практичне застосування DMA вже демонструє перші результати. Наприклад, Google зобов'язаний відображати порівняльні торгівельні сервіси на рівних умовах; Apple – відкрити iOS для сторонніх магазинів додатків та систем оплати. Водночас суттєвою проблемою залишається механізм правозастосування: Єврокомісія як головний регулятор зіткнулася з обмеженою кількістю кваліфікованого персоналу, а санкції (до 10% глобального обороту, а за повторні порушення – до 20%) поки що мають більше стримуючий, ніж каральний характер [2, с. 118].

Щодо України, то в контексті виконання Угоди про асоціацію та євроінтеграційного курсу країна взяла на себе зобов'язання поступової адаптації національного законодавства до *acquis* ЄС у сфері конкуренції. Однак DMA та DSA є регламентами, прийнятими вже після підписання Угоди, тому їх імплементація залежатиме від подальших переговорних рамок у рамках процесу вступу. Разом із тим Антимонопольний комітет України (АМКУ) вже зробив кроки у напрямку дослідження цифрових ринків: у 2021–2023 роках проводились секторальні розслідування ринків пошукової реклами та мобільних застосунків. Проте чинне українське законодавство – зокрема, Закон України «Про захист економічної конкуренції» 2001 року – не містить спеціальних норм *ex ante* для платформ, а концепція «воротаря» як самостійна категорія відсутня [4].

Перспективи імплементації DMA/DSA – підходів в Україні пов’язані з кількома ключовими напрямками. По-перше, необхідне законодавче визнання категорії «цифрова платформа» та «системна платформа» із відповідними критеріями ідентифікації на кшталт DMA. По-друге, доцільно запровадити інструменти ex ante регулювання поряд із чинними механізмами ex post, що потребує внесення змін до базового конкурентного законодавства. По-третє, слід забезпечити посилення інституційної спроможності АМКУ: цифровий підрозділ, технологічна експертиза, міжнародне співробітництво з Єврокомісією [5]. Нарешті, важливим є узгодження підходів щодо захисту даних – зокрема, імплементація GDPR як передумова узгодженої роботи DSA-механізмів. Очевидно, що DMA та DSA змінюють підхід Європейського Союзу з реактивного на проактивне регулювання на тлі основних технологічних платформ. Для України адаптація до цих підходів є стратегічно важливою як для євроінтеграції, так і для підтримки конкурентного цифрового ринку.

Отже, DMA та DSA становлять революційний регуляторний поворот у підході ЄС до великих технологічних платформ, переходячи від реактивного до проактивного регулювання. Для України адаптація цих підходів є стратегічно важливою як з точки зору євроінтеграції, так і з огляду на власні потреби у забезпеченні конкурентного середовища в цифровій економіці. Ефективна імплементація вимагає комплексного оновлення законодавства та інституційної модернізації АМКУ.

Список використаних джерел

1. Regulation (EU) 2022/1925 of the European Parliament and of the Council of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector (Digital Markets Act). Official Journal of the European Union. L 265. 12.10.2022. P. 1–66.

2. Mikroulea A., Kinini E., Moustaira E. The Digital Markets Act as a new EU competition tool // LL.M. in International & European Legal Studies. LL.M. Course: Private Law and Business Transactions. 2021–2022. Vol. 14. № 2. P. 110–125.

3. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services (Digital Services Act). Official Journal of the European Union. L 277. 27.10.2022. P. 1–102.

4. Антимонопольний комітет України. Конкуренція на цифрових ринках. Досвід інституційного розвитку та бачення майбутнього: аналітичний матеріал. Київ, 2023. URL: <https://amcu.gov.ua/news/konkurenciya-na-cifrovih-rinkah-dosvid-institucijnogo-rozvitku-ta-bachennya-majbutnogo> (дата звернення: 21.04.2026).

5. Монаєнко А. О. Адаптація, наближення чи гармонізація законодавства України з правом ЄС? *Адаптація законодавства України до положень права Європейського Союзу*: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Київ, 10 жовтня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2025. 376 с. С.68-71.

6. Колесніков А. П. Гармонізація українського законодавства про захист персональних даних з вимогами GDPR: порівняльно-правовий аналіз законопроекту № 8153 Адаптація законодавства України до положень права Європейського Союзу: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Київ, 10 жовтня 2025 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2025. 376 с. С. 131–136.

Ковальчук Ю. Б.,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Борсук Н. Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ПОРОГОВІ ПОКАЗНИКИ ДЛЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ У ЄС ТА УКРАЇНІ: ЧИ ПОТРЕБУЮТЬ ВОНИ ЗМІН

У сучасних умовах трансформації ринкової економіки та стрімкого розвитку цифрових технологій контроль за економічними концентраціями набуває нового змісту. Якщо раніше його основною метою було запобігання

класичній монополізації, то сьогодні він дедалі більше спрямований на недопущення формування прихованої ринкової влади, що виникає через контроль над даними, інноваціями та цифровими екосистемами. У цьому контексті особливого значення набувають порогові показники, які визначають межі втручання антимонопольних органів.

Порогові показники виконують ключову функцію фільтрації концентрацій, що підлягають контролю, забезпечуючи баланс між ефективністю державного нагляду та свободою підприємницької діяльності. Водночас їхня невідповідність сучасним економічним умовам може призводити як до надмірного регуляторного навантаження, так і до втрати контролю над стратегічно важливими угодами.

У праві Європейського Союзу контроль за концентраціями регулюється Регламентом Ради (ЄС) № 139/2004, який встановлює систему порогових показників, засновану на обороті підприємств [1]. Зокрема, концентрація підлягає контролю Європейської Комісії, якщо сукупний світовий оборот учасників перевищує встановлені значення, а також за наявності значного обороту в межах ЄС [1].

Такий підхід тривалий час вважався ефективним, проте в умовах цифрової економіки він виявляє суттєві обмеження. Обороти як критерій не завжди відображає реальну ринкову силу компаній, особливо тих, що працюють у сфері інновацій та цифрових технологій. У результаті значна кількість потенційно важливих концентрацій залишається поза межами контролю.

Особливої актуальності ця проблема набула у зв'язку з поширенням так званих «killer acquisitions», коли великі компанії придбавають інноваційні стартапи з метою усунення потенційної конкуренції. Як зазначається у дослідженнях Організації економічного співробітництва та розвитку, такі угоди часто не досягають порогових показників, незважаючи на їхній значний вплив на ринок [4].

З метою вирішення цієї проблеми Європейська Комісія почала застосовувати механізм, передбачений статтею 22 Регламенту № 139/2004, який дозволяє розглядати концентрації, що формально не підпадають під встановлені пороги [3]. Однак такий підхід викликає дискусії щодо дотримання принципу правової визначеності, оскільки розширює дискреційні повноваження регулятора.

Особливо показовим у контексті трансформації підходів до порогових показників є справа *Illumina/Grail case*. У цій справі Європейська Комісія розглянула концентрацію між компаніями *Illumina* та *Grail*, незважаючи на те, що вона не досягала встановлених порогових показників, передбачених Регламентом № 139/2004.

Підставою для такого розгляду стало застосування механізму, передбаченого статтею 22 Регламенту, за ініціативою держав-членів ЄС [3]. Важливим є те, що компанія *Grail* на момент угоди не мала значного обороту, однак володіла інноваційними розробками у сфері ранньої діагностики раку, що потенційно могло суттєво вплинути на конкурентне середовище.

Європейська Комісія дійшла висновку, що така концентрація може призвести до обмеження конкуренції шляхом усунення потенційного конкурента, та в подальшому заборонила її реалізацію. Більше того, у 2023 році Комісія зобов'язала компанію *Illumina* здійснити відчуження активів *Grail*, що стало безпрецедентним рішенням у практиці контролю за концентраціями [8].

Ця справа має принципове значення, оскільки демонструє відхід від формального підходу до визначення юрисдикції на основі порогових показників та перехід до оцінки реального конкурентного впливу угоди. Водночас вона підсилює дискусію щодо меж дискреційних повноважень Європейської Комісії та необхідності забезпечення правової визначеності для суб'єктів господарювання.

Українське законодавство у сфері контролю за концентраціями закріплене у Законі України «Про захист економічної конкуренції», який також

використовує оборотні та активні показники як основні критерії [2]. Відповідно до статті 24 цього Закону, концентрація підлягає дозволу Антимонопольного комітету України у разі перевищення встановлених фінансових порогів [2].

Реформа 2016 року, яка передбачала підвищення порогових значень, була спрямована на зменшення адміністративного навантаження на бізнес та гармонізацію з правом ЄС. Проте навіть після цих змін українська система не позбавлена суттєвих недоліків.

По-перше, залежність від глобального обороту призводить до необхідності погодження концентрацій, які не мають істотного впливу на український ринок. Це створює надмірне навантаження на Антимонопольний комітет України та знижує ефективність контролю.

По-друге, відсутність альтернативних критеріїв, зокрема пов'язаних із вартістю угоди або ринковим впливом, унеможливорює ефективний контроль за концентраціями у цифровій економіці.

По-третє, на відміну від Європейського Союзу, в Україні відсутній гнучкий механізм перегляду концентрацій, що не досягають порогових показників, але можуть становити загрозу конкуренції.

У цьому контексті варто зазначити, що проблема порогових показників має комплексний характер і не може бути вирішена виключно шляхом зміни їх числових значень. Необхідним є перегляд концептуальних підходів до визначення концентрацій, що підлягають контролю.

Зокрема, доцільним є запровадження додаткового критерію вартості угоди, який дозволить охопити концентрації у сфері високих технологій. Подібні підходи вже застосовуються в окремих державах ЄС і доводять свою ефективність.

Крім того, важливим є врахування показників, що відображають реальний ринковий вплив суб'єктів господарювання, таких як кількість користувачів або обсяг оброблюваних даних. Це дозволить адаптувати систему контролю до сучасних економічних умов.

Також необхідно розширити повноваження Антимонопольного комітету України щодо перегляду концентрацій поза межами формальних порогів, забезпечивши при цьому належний рівень правових гарантій для бізнесу.

Підсумовуючи, слід зазначити, що порогові показники для концентрацій як у Європейському Союзі, так і в Україні потребують перегляду. Сучасні економічні процеси, зокрема цифровізація, вимагають більш гнучких та комплексних підходів до контролю за концентраціями. Без відповідної адаптації існує ризик втрати ефективності антимонопольного регулювання.

Список використаних джерел

1. Council Regulation (EC) No 139/2004 of 20 January 2004 on the control of concentrations between undertakings // *Official Journal of the European Union*. 2004. L 24. P. 1–22.

2. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 08.04.2026).

3. European Commission. Guidance on the application of the referral mechanism set out in Article 22 of the Merger Regulation to certain categories of cases. Brussels, 2021. URL: <https://competition-policy.ec.europa.eu> (дата звернення: 08.04.2026).

4. OECD. Start-ups, Killer Acquisitions and Merger Control. Paris: OECD Publishing, 2020. URL: <https://www.oecd.org> (дата звернення: 08.04.2026).

5. Whish R., Bailey D. *Competition Law*. 10th ed. Oxford: Oxford University Press, 2021. 1168 p.

6. Motta M., Peitz M. *Big Tech Mergers*. London : CEPR Press, 2020. 130 p.

7. Akman P. *Regulating Competition in Digital Platform Markets: A Critical Assessment*. Oxford: Oxford University Press, 2021. 256 p.

8. European Commission. Case M.10188 – Illumina/Grail. 2022. URL: <https://competition-cases.ec.europa.eu/cases/M.10188> (дата звернення: 12.04.2026).

Коптенко О. С.
здобувачка першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Ільницька Н. Ф.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцентка кафедри приватного права,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ У ПРИВАТНОМУ ПРАВІ: ВІД РИМСЬКИХ ВИТОКІВ ДО СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Пунктом 6 абзацу 1 статті 3 Цивільного кодексу України серед загальних засад цивільного законодавства вперше в історії вітчизняного цивільного права були проголошені принципи добросовісності, справедливості та розумності. Більш того, частиною 3 ст. 509 ЦК України визначено, що зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості [1].

Актуальність дослідження зумовлена зростаючою роллю цього принципу у судовій практиці, безпосередньо у правових позиціях Верховного Суду, який активно використовує його як однією із фундаментальних засад цивільного права, спрямованою на утвердження у правовій системі України принципу верховенства права.

Постановка завдання полягає в аналізі еволюції принципу добросовісності у приватному праві, а саме від часів Стародавнього Риму до сучасного застосування в приватному праві України.

Саме в римському праві вперше можна побачити формування і застосування в правозастосовній діяльності оціночного принципу добросовісності.

У всіх джерелах римського права не знайдено повноцінного визначення поняття добросовісності. Існування такого оціночного принципу підтверджується лише в правовій практиці, особливо під час розгляду казуальних справ [2, с. 341-342].

Історично, принцип добросовісності (*bona fides*) почав розвиватися в республіканський період. Вперше питання добросовісності було поставлено в 90 році до н.е. у справі Манія Курія (*Causa Curiana*). Тому в цей період принцип добросовісності розглядається як моральний і правовий напрямок, який зазвичай проявлявся в роботі судів під час розгляду випадків, що мають особливу природу [3, с. 62].

У сучасному українському праві зміст принципу добросовісності, можна розтлумачити, як «певний стандарт поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення» [4].

Принцип добросовісності (*bona fides*) є основоположною засадою правової системи, що пронизує всі галузі права та забезпечує справедливість, чесність і взаємну повагу у правовідносинах. Принцип добросовісності доречно розглядати як загальноправовий стандарт поведінки, що вимагає від суб'єктів правовідносин діяти чесно, відкрито, розумно, у дусі взаємної довіри та співпраці, з урахуванням справедливого балансу інтересів сторін. Як оціночна категорія, добросовісність не має вичерпного переліку чітких критеріїв, а визначається з урахуванням конкретних обставин справи, поведінки сторін, мети правочину, етичних норм та очікувань, притаманних відповідному виду правовідносин [6, с. 102-103].

У практиці Верховного Суду принцип добросовісності набуває конкретного змісту при вирішенні спорів щодо недійсності правочинів, а саме у відносинах спільної сумісної власності подружжя.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 29 червня 2021 року у справі № 916/2813/18 закріпила, що презумпція згоди другого з подружжя на розпорядження спільним майном встановлена передусім в інтересах добросовісного набувача, який обґрунтовано покладається на правомірність дій іншої сторони договору.

Тобто, укладення одним з подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо суд встановить, що третя особа (контрагент за таким договором) діяла недобросовісно, зокрема знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності і що той з подружжя, хто укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя [5].

Таким чином, принцип добросовісності - *bona fides* у процесі всього розвитку римського приватного права сформувався внаслідок тривалої еволюції з релігійного та етичного принципів на загальні засади законодавства України, що в подальшому зумовило застосування в сучасній практиці Верховного Суду. На основі загальноприйнятих для Стародавнього Риму моральних засад у формуванні міжособистісних відносин, принцип добросовісності стає прикладом зміщення пріоритетів з форми на зміст. Це забезпечило стійкість у праворозумінні та розробило чіткий механізм реалізації принципу добросовісності і надало йому можливість бути завжди актуальним, незважаючи на історичні, економічні, політичні зміни, які відбувались протягом багатьох століть.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n20> (дата звернення 02.04.2026).

2. Галкевич С.В. Формування принципів справедливості і добросовісності в римському приватному праві, електронне наукове видання «*Аналітично-порівняльне правознавство*». 2022. № 6. С. 337–342. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e9d4a352-2c6a-448c-b6da-1e6c4271a013/content> (дата звернення 03.04.2026).

3. Аргат Я. П. Принципи справедливості та добросовісності в римському праві. *Лінгвістика і право: матеріали науково-практичної конференції*. Біла

Церква: Білоцерківський національний аграрний університет, 2025. С. 61–63.

URL: https://science.btsau.edu.ua/sites/default/files/tezy/tezy_lingvo_pravo_2.10.25.pdf#page=61 (дата звернення: 03.04.2026).

4. Огляд судової практики Верховного Суду щодо застосування принципу доброї совісті та доктрини *venire contra factum proprium* у цивільних спорах. *ЛІГА:ЗАКОН*: веб-сайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS01307> (дата звернення: 06.04.2026).

5. Єдиний державний реєстр судових рішень. Велика Палата Верховного Суду. Постанова від 29.06.2021 у справі № 916/2813/18: про визнання договору дарування недійсним. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98531899> (дата звернення: 06.04.2026).

6. Кізлова О. С. Зловживання правом у договірних зобов'язаннях: нові тенденції (сучасна інтерпретація принципу добросовісності в умовах економічної нестабільності). *Право і суспільство*. 2025. Т. 1, № 3. С. 100–106. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.1.14> (дата звернення: 04.04.2026).

Лавренчук А. В.,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Борсук Н. Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО ВВОДИТЬ В ОМАНУ (на прикладі ТОВ «Карпатські мінеральні води»)

Розповсюдження оманливої інформації є одним із найбільш поширених порушень у сфері споживчого ринку. Згідно із Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції», забороняється подання хибних або

оманливих відомостей про товари та послуги. Антимонопольний комітет України здійснює пильний контроль за виконанням цих вимог і накладає санкції на тих, хто їх порушує.

Прикладом є справа ТОВ «Карпатські мінеральні води» (справа № 127-26.4/116-24), рішення АМКУ ухвалене 5 березня 2026 року. Компанія поширювала інформацію про воду «Карпатська Джерельна», яка створювала хибне уявлення про походження та властивості продукту. Маркування та реклама містили формулювання, що вводили споживачів в оману, а фактичні характеристики води не відповідали заявленим.

За результатами розгляду справи № 127-26.4/116-24 дії товариства з обмеженою відповідальністю «Карпатські мінеральні води» визнано порушенням, передбаченим статтею 15-1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», у вигляді поширення інформації, що вводить в оману, шляхом повідомлення невизначеному колу осіб на етикетках мінеральної природної столової води торговельної марки «Карпатська Джерельна» у пляшках місткістю 0,5 л, 1 л, 1,5 л та 2 л (негазованої, слабогазованої та сильногазованої), а також води «СПОРТ» у пляшках місткістю 0,5 л (негазованої) неправдивих відомостей унаслідок обраного способу їх викладення щодо походження такої води з Українських Карпат, а саме: «Карпатська», зображення гір, ялинок, карти з відміткою «КАРПАТИ» і червоної позначки поряд із цим написом, що може вплинути на наміри зазначених осіб придбати цю воду.

Відповідно до ст. 15-1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» поширенням інформації, що вводить в оману, є повідомлення суб'єктом господарювання, безпосередньо або через іншу особу, одній, кільком особам або невизначеному колу осіб, у тому числі в рекламі, неповних, неточних, неправдивих відомостей, зокрема внаслідок обраного способу їх викладення, замовчування окремих фактів чи нечіткості формулювань, що вплинули або можуть вплинути на наміри цих осіб щодо придбання

(замовлення) чи реалізації (продажу, поставки, виконання, надання) товарів, робіт, послуг цього суб'єкта господарювання [1].

У цій справі Заявник зазначає, що Товариство поширює неправдиві відомості про походження води ТМ «Карпатська Джерельна». На етикетці вказано, що виробництво розташоване в с. Струтин Золочівського району Львівської області. Це село знаходиться на сході області, майже на кордоні з Тернопільською, і, на думку Заявника, не належить до Карпатського регіону, що охоплює південний захід Львівської, а також Закарпатську, Івано-Франківську та Чернівецьку області.

Отже, Заявник вважає, що вода не походить із Карпат і не пов'язана з ними. Крім того, маловідомість с. Струтин може ускладнити сприйняття споживачем цього факту. Водночас, за його твердженням, назва продукту та інформація на етикетці, вебсайті й у рекламі створюють у споживачів враження, що вода виробляється безпосередньо в Карпатах.

Заявник також стверджує, що Товариство поширює недостовірну інформацію про споживчі властивості води. На етикетці, вебсайті та в рекламі вода позиціонується як «молодильна», «наповнює енергією», «відновлює життєві сили» та «допомагає бути і жити молодим». У рекламних роликах («Я молодість», «Код молодості», «Рятуй молодість», «Доторкнись до молодості») також використовується тематика омолодження.

На думку Заявника, це формує у споживачів враження, що вода має омолоджувальний ефект і особливі цілющі властивості, а отже, поширює недостовірні відомості щодо її споживчих характеристик. [2].

У рішенні АМКУ детально аналізує, як саме формується сприйняття споживача. Комітет виходить із того, що оцінка здійснюється з позиції пересічного споживача, який не має спеціальних знань і сприймає інформацію в цілому, а не аналізує її критично чи професійно. Відповідно, навіть окремі правдиві твердження можуть визнаватися оманливими, якщо у сукупності вони створюють неправильне враження.

Такий підхід узгоджується і з судовою практикою: Верховний Суд зазначає, що поширення неправдивих або викривлених відомостей, які можуть вплинути на наміри споживачів, є підставою для кваліфікації дій як порушення законодавств [3].

АМКУ у своєму рішенні підкреслює, що важливим є не буквальне значення окремих фраз, а їх сприйняття в контексті всієї інформаційної кампанії, включаючи маркування, рекламні ролики, інформацію на вебсайті. Сукупність таких повідомлень може формувати стійке уявлення про товар, яке впливає на поведінку споживача.

Окремо слід звернути увагу на те, що використання емоційно забарвлених або метафоричних висловів не звільняє суб'єкта господарювання від відповідальності. Якщо такі вислови можуть бути сприйняті як твердження про реальні властивості товару, вони підлягають перевірці на відповідність дійсності. Таким чином, межа між допустимою рекламою та оманливою інформацією визначається через можливий вплив на споживача.

Відповідно до статті 21 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» вчинення суб'єктами господарювання дій, визначених цим Законом як недобросовісна конкуренція, тягне за собою накладення штрафу у розмірі до п'яти відсотків доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єкта господарювання за останній звітний рік, що передував року, в якому накладається штраф. Таким чином, на порушника накладено штраф у розмірі 9 422 082 грн.

Отже, на прикладі рішення АМКУ від 05.03.2026 № 233-р можна зробити висновок, що поширення інформації, що вводить в оману, охоплює широкий спектр дій: від прямого повідомлення неправдивих відомостей до створення хибного враження через контекст, форму подачі та маркетингові прийоми. Визначальним є здатність такої інформації впливати на економічну поведінку споживача. З огляду на це, суб'єкти господарювання повинні забезпечувати не лише достовірність інформації, а й її чіткість, повноту та недвозначність.

Недотримання цих вимог може призвести до визнання дій недобросовісною конкуренцією та застосування санкцій з боку АМКУ.

Список використаних джерел

1. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07 червня 1996 р. № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#n64>

2. Рішення АМКУ від 05 березня 2026 р. № 233-р Про порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції та накладення штрафу. URL: <https://amcu.gov.ua/npas/pro-porushennia-zakonodavstva-pro-zakhyst-vid-nedobrosovisnoi-konkurentsii-ta-nakladennia-shtrafu-46>

3. КГС ВС – щодо наслідків поширення суб'єктом господарювання неправдивих відомостей, які вводять в оману споживачів. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1316884>

Міліщук К. В.,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Борсук Н. Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ОРГАНІВ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ

Оскарження рішень органів Антимонопольного комітету України (далі – АМКУ) є важливим елементом механізму забезпечення законності у сфері захисту економічної конкуренції та реалізації конституційного права на судовий захист. У сучасних умовах розвитку ринкової економіки роль АМКУ як органу державного контролю суттєво зростає, що, у свою чергу, обумовлює необхідність ефективних процедур перевірки законності його рішень.

Як підкреслює М. Сус, право на оскарження рішень АМКУ є складовою загального права особи на справедливий суд, гарантованого Конституцією України та міжнародними стандартами, зокрема практикою Європейського Союзу. Саме можливість перегляду рішень органів влади незалежним судом забезпечує баланс між державним втручанням у сферу господарської діяльності та захистом прав суб'єктів господарювання [4, с. 86].

Нормативною основою діяльності АМКУ є Закон України «Про Антимонопольний комітет України» № 3659-ХІІ, який визначає повноваження органу, порядок прийняття рішень та можливість їх оскарження у встановленому законом порядку [2].

Рішення АМКУ є актами індивідуальної дії, які приймаються у межах реалізації державної політики у сфері захисту економічної конкуренції. Вони можуть стосуватися: визнання дій суб'єктів господарювання антиконкурентними; накладення штрафних санкцій; надання дозволів на концентрацію; зобов'язання припинити порушення; застосування інших заходів впливу.

Згідно із законодавством, такі рішення є обов'язковими до виконання, що надає їм значного юридичного значення. Водночас саме їх імперативний характер зумовлює необхідність ефективного механізму оскарження.

Як зазначає І. Коваленко, рішення АМКУ можуть істотно впливати на господарську діяльність підприємств, включаючи накладення значних штрафів або обмеження доступу до ринку, що робить питання їх оскарження особливо актуальним [3, с. 400].

Право на оскарження рішень АМКУ ґрунтується на положеннях Конституції України, зокрема статті 55, яка гарантує кожному право на судовий захист своїх прав і свобод [1].

М. Сус наголошує, що реалізація цього права у сфері конкурентного права має свої особливості, оскільки поєднує публічно-правові та господарські елементи. З одного боку, рішення АМКУ є актами органу державної влади, а з іншого – вони безпосередньо впливають на приватні економічні інтереси [4, с. 87].

У контексті європейського досвіду важливим є забезпечення: незалежності судового розгляду; доступності правосуддя; ефективності процедур перегляду рішень; дотримання принципу пропорційності санкцій.

Оскарження рішень органів АМКУ здійснюється у судовому порядку. Відповідно до чинного законодавства, такі спори розглядаються господарськими судами.

Основними етапами оскарження є:

1. Подання позовної заяви до суду.
2. Відкриття провадження у справі.
3. Дослідження доказів та обставин справи.
4. Прийняття судового рішення.
5. Можливість апеляційного та касаційного перегляду.

Закон України «Про Антимонопольний комітет України» передбачає, що рішення АМКУ можуть бути оскаржені у встановлений строк, який є процесуально обмеженим і потребує дотримання чітких вимог [2].

Важливою особливістю є те, що подання позову не завжди зупиняє виконання рішення АМКУ, що може створювати додаткові ризики для суб'єктів господарювання.

Однією з ключових проблем у справах про оскарження рішень АМКУ є питання доказування.

Як зазначає І. Коваленко, складність полягає у тому, що АМКУ володіє широкими повноваженнями щодо збору доказів, включаючи проведення перевірок, витребування інформації та аналіз ринку. У той же час суб'єкти господарювання часто обмежені у можливостях доведення своєї позиції [3, с. 401].

До основних аспектів доказування належать: встановлення факту порушення; доведення причинно-наслідкового зв'язку; обґрунтування розміру санкцій; аналіз ринкової ситуації.

Суди при розгляді таких справ повинні перевіряти не лише формальну законність рішення АМКУ, а й обґрунтованість висновків органу.

Проблематика оскарження рішень Антимонопольного комітету України пов'язана з низкою труднощів, що ускладнюють реалізацію права на судовий захист. Серед них – обмежені строки оскарження, нерівність процесуальних можливостей сторін та відсутність автоматичного зупинення виконання рішень, що може призводити до фінансових втрат. Додатковими викликами є складність економічного аналізу у таких справах і непослідовність судової практики.

Особливості має оскарження у сфері публічних закупівель, де процедура відзначається скороченими строками, спеціальним порядком подання скарг і обов'язковістю рішень. Як зазначає І. Коваленко, це забезпечує оперативність, але може обмежувати повноту захисту [3, с. 402]. Водночас досвід ЄС, за М. Сус, демонструє ефективність повного судового контролю, незалежності суду та перевірки економічної обґрунтованості рішень [4, с. 87].

Вдосконалення механізму оскарження передбачає розширення процесуальних гарантій, удосконалення доказування та забезпечення єдності судової практики. Важливу роль у цьому відіграє Верховний Суд, який формує узгоджені підходи до розгляду таких справ.

У висновку зазначимо, що оскарження рішень органів Антимонопольного комітету України є необхідною гарантією забезпечення законності та захисту прав суб'єктів господарювання у сфері конкуренції. Ефективність цього механізму залежить від належного процесуального регулювання, збалансованості повноважень сторін і врахування європейських стандартів судового контролю. Подальше вдосконалення процедур оскарження сприятиме підвищенню рівня правової визначеності та довіри до системи захисту економічної конкуренції в Україні.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 15 листопада 2024 р. № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>

3. Коваленко І. А. Особливості оскарження рішення органів Антимонопольного комітету України у сфері захисту економічної конкуренції та публічних закупівель в судовому порядку. *Електронний архів КНУТД*, 2024. С. 398–403. URL: <https://surl.li/dpiiwn>

4. Сус М. С. Окремі питання реалізації конституційного права на судовий захист при оскарженні рішень Антимонопольного Комітету України в контексті досвіду Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2, С. 85–89. URL: https://www.lsej.org.ua/2_2024/20.pdf

Нещадименко Д.В.,
здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Борсук Н.Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Трансформація економічної системи України та її прагнення до повноправного членства в Європейському Союзі вимагають приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів, зокрема у сфері державної допомоги. Одним із найскладніших та водночас найважливіших інструментів регулювання ринку є інститут державної допомоги суб'єктам господарювання. В умовах воєнного стану та подальшого післявоєнного відновлення роль державної підтримки зростає, що актуалізує

необхідність чіткого правового визначення поняття державної допомоги та ідентифікації її ознак для запобігання спотворення конкуренції.

Поняття державної допомоги впливає із законодавства ЄС. Концепція цього поняття має об'єктивний характер та означає, що намір або мета органу, що надає допомогу, не мають значення при оцінці наявності державної допомоги.

У положеннях Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», а саме у статті 1 частині 1 пункті 1) зазначається: «державна допомога суб'єктам господарювання – підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності» [1].

У сучасній юридичній літературі вчені юристи часто називають державну допомогу державною підтримкою, що по суті, дійсно, має спільний характер. Так, наприклад, Я. В. Петруненко, вважає, що законодавець фактично ототожнює поняття «державна допомога» з поняттям «підтримка» [2, с.112]. А якщо звернутись до наукової статті І. М. Феофанової, то можна зрозуміти поняття державної допомоги як засіб державного регулювання, який представляє собою надання будь-якої підтримки, зазвичай фінансового характеру, за рахунок державних та/або місцевих коштів, на підставі мотивованого клопотання до спеціально уповноваженого державного органу – Антимонопольного комітету України з відновлення платоспроможності задля подальшого ефективного конкурентоздатного господарювання, на умовах та в порядку, визначеними нормами чинного законодавства [3, с. 91].

Якщо ж говорити про ознаки державної допомоги, то слід знову ж таки згадати положення Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», у якому саме визначення поняття державної допомоги вже містить 5 критеріїв, які повинні завжди в обов'язковому порядку дотримуватися для того, щоб захід розглядався, як державна допомога, тобто допомога має надаватися відносно економічної діяльності, за рахунок держави

або державних ресурсів, має надавати вибіркочу перевагу, має спотворювати або загрожувати спотворенням конкуренції та має впливати на торгівлю.

Захід кваліфікується як державна допомога, якщо він стосується економічної діяльності. Таким чином, отримувач повинен кваліфікуватися як суб'єкт господарювання. Статус суб'єкта господарювання за національним законодавством не є визначальним (наприклад, суб'єкт господарювання, який входить до складу державної адміністрації, може відповідати поняттю суб'єкта господарювання, якщо він займається економічною діяльністю). Не має значення, чи організацію створено для отримання прибутку (неприбуткова організація може займатися економічною діяльністю). Не має значення, чи організація є приватною, чи державною, чи це компанія або фізична особа, яка здійснює економічну діяльність за власний рахунок, та на власний ризик. Єдиним вирішальним фактором для визначення того, чи є організація суб'єктом господарювання, є її залученість до «економічної діяльності». Переважна більшість товарів та послуг справді поставляються на ринок. Тому їх пропонування вважається економічною діяльністю.

Державна допомога повинна надаватися з державних ресурсів. Державні ресурси належать:

- державному управлінню всіх рівнів, тобто: центральному, регіональному, місцевому;
- різним державним структурам, таким як агентства, фонди, асоціації;
- державним суб'єктам господарювання.

Державні ресурси також можуть належати приватним організаціям. Зазвичай вважається, що всі ці організації можуть надавати державну допомогу, коли вони використовують державні ресурси. Однак у випадку:

- державних суб'єктів господарювання – їх рішення про використання державних ресурсів повинно бути покладено на державу;
- приватних організацій – вони вважаються органами, що надають допомогу, коли державні органи покладають на них завдання розпоряджатися ресурсами та здійснювати контроль за витрачанням цих ресурсів.

Надання державної допомоги означає, що вибіркова перевага надається суб'єкту господарювання з державних ресурсів. Перевагою є будь-яка економічна вигода, яку суб'єкт господарювання не міг би отримати за звичайних ринкових умов, тобто за відсутності втручання держави. Важливим є лише вплив заходу на суб'єкт господарювання, а не причина та ціль державного втручання. Щоразу, коли фінансовий стан суб'єкта господарювання покращується внаслідок втручання держави на умовах, що відрізняються від звичайних ринкових умов, існує перевага. Форма заходу також не має значення при встановленні, чи надає він економічну перевагу суб'єкту господарювання.

Вибіркова економічна перевага зміцнює позицію отримувача щодо конкурентів, тоді як інші суб'єкти господарювання повинні самостійно шукати ресурси для покриття своїх витрат. Тому звичайним наслідком вибіркової переваги є те, що вона спотворює конкуренцію. У світі державної допомоги спотворення конкуренції не повинно бути реальним. Достатньо, щоб перевага могла спотворити конкуренцію. Як правило, такий ефект має місце в лібералізованих секторах. Іншими словами, не можна стверджувати, що державна допомога відсутня, оскільки даний суб'єкт господарювання не стикається з фактичною конкуренцією, незважаючи на діяльність у лібералізованому секторі. Оскільки загалом правові або природні монополії дуже рідкісні, зазвичай вибіркова економічна перевага спотворює конкуренцію.

Відповідно до положень Угоди про Асоціацію [4], державна допомога повинна впливати на торгівлю між Україною та державами-членами ЄС.

Отже, державна допомога не повинна мати реального впливу на торгівлю між Україною та державами-членами. Досить того, що державна допомога може потенційно вплинути на торгівлю. У цьому контексті, коли перевага зміцнює позиції суб'єкта господарювання порівняно з іншими суб'єктами господарювання, що конкурують у торгівлі «Україна-ЄС», державна допомога присутня. Вплив на торгівлю відсутній, коли державна підтримка надається діяльності, яка має суто місцевий вимір, служить місцевій громаді і, отже, може

в кращому випадку вважатися такою, що приваблює лише місцевих споживачів, яка в принципі не приваблює споживачів з держав-членів ЄС.

Список використаних джерел

1. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 01 липня 2014 р. № 1555 VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>

2. Петруненко Я. В. Поняття державної підтримки суб'єктів господарювання як засобу забезпечення ефективного використання бюджетних коштів. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 110–115.

3. Феофанова І.М. Поняття та ознаки державної допомоги суб'єктам господарювання. *Юридичний бюлетень*. 2020. Вип. 13. С. 86–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ub_2020_13_12 (DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.13.10>)

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Том 1. С. 83.

Сироватченко М. А.,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Галіахметов І. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ДЕФІНІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ ПУБЛІЧНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах євроінтеграційного розвитку України питання належного нормативного визначення публічних інвестицій набуває особливої актуальності. Адаптація національної правової системи до стандартів

Європейського Союзу передбачає не лише формальне оновлення законодавства, а й глибинне переосмислення ключових фінансово-правових категорій, серед яких поняття публічних інвестицій займає центральне місце. Водночас у вітчизняному праві відсутня системна та завершена дефініція цієї категорії, що зумовлює як теоретичні дискусії, так і практичні труднощі у сфері бюджетного планування та реалізації інвестиційної політики держави.

Аналіз чинного законодавства свідчить, що публічні інвестиції не отримали універсального нормативного визначення. Їх зміст розкривається опосередковано через положення Бюджетного кодексу України, які регламентують процедури планування, підготовки та реалізації інвестиційних проєктів.

Таким чином, законодавець фактично застосовує функціональний підхід до розуміння публічних інвестицій, пов'язуючи їх із бюджетним процесом, стратегічним плануванням та реалізацією державних програм. Однак відсутність чіткої дефініції ускладнює однозначне тлумачення цього поняття, зокрема у процесі правозастосування, фінансового контролю та аудиту.

У науковій доктрині публічні інвестиції традиційно розглядаються як капітальні вкладення, що здійснюються державою або органами місцевого самоврядування за рахунок бюджетних чи інших публічних ресурсів. Такий підхід дозволяє виокремити ключові риси цієї категорії, серед яких визначальними є публічне джерело фінансування, орієнтація на створення або модернізацію інфраструктури та спрямованість на досягнення суспільно значущого результату. Водночас у межах доктринального аналізу підкреслюється подвійна природа публічних інвестицій: з одного боку, вони виступають формою бюджетних витрат і економічного впливу держави, а з іншого – є правовим інструментом реалізації публічних функцій.

Комплексний підхід до розуміння публічних інвестицій передбачає також виділення їхніх характерних ознак, які дозволяють відмежувати цю категорію від суміжних фінансово-правових явищ. Передусім йдеться про те, що такі інвестиції фінансуються за рахунок публічних коштів і мають довгостроковий

характер, оскільки спрямовані на створення активів, що забезпечують тривалий соціально-економічний ефект. Вони реалізуються у межах стратегічних документів розвитку держави та регіонів і підлягають обов'язковому публічному контролю, який включає механізми моніторингу, аудиту та оцінки ефективності використання бюджетних ресурсів. Важливою є також міжрівнева координація, що забезпечує узгодженість дій органів державної влади та місцевого самоврядування у процесі формування та реалізації інвестиційної політики.

Функціональне значення публічних інвестицій проявляється у їх ролі як одного з основних інструментів державного регулювання економіки. Вони сприяють розвитку інфраструктури, забезпечують модернізацію ключових галузей, підтримують інноваційну діяльність і реалізують соціальні функції держави. На відміну від приватних інвестицій, які орієнтовані на отримання прибутку, публічні інвестиції спрямовані на досягнення довгострокового суспільного ефекту, що обумовлює їх специфічну правову природу та особливий режим регулювання.

Разом із тим, відсутність чіткого законодавчого визначення публічних інвестицій у правовій системі України породжує низку проблем. Зокрема, це проявляється у неоднозначності тлумачення відповідних категорій, складності класифікації інвестиційних проєктів, а також ускладненнях під час здійснення фінансового контролю та оцінки ефективності бюджетних витрат. Крім того, вузьке розуміння публічних інвестицій, яке фактично зводиться до інфраструктурних проєктів, не повною мірою відповідає сучасним підходам, що сформувалися у європейській практиці.

У праві Європейського Союзу публічні інвестиції трактуються значно ширше, охоплюючи не лише матеріальні активи, але й вкладення у сфери освіти, охорони здоров'я, цифрової трансформації та інноваційного розвитку. Такий підхід ґрунтується на принципах прозорості, підзвітності та довгострокового стратегічного планування, що забезпечує ефективність управління публічними фінансами. Відповідно, для України актуальним є не

лише формальне запозичення європейських стандартів, а й змістовне розширення поняття публічних інвестицій з урахуванням сучасних викликів та потреб соціально-економічного розвитку.

Удосконалення дефініції публічних інвестицій має передбачати закріплення її на законодавчому рівні з урахуванням як економічної, так і правової складових цієї категорії. Важливим є також встановлення чітких критеріїв віднесення відповідних видатків до інвестиційних, що дозволить підвищити прозорість бюджетного процесу та ефективність використання державних ресурсів. При цьому доцільно забезпечити узгодженість такого визначення із системою стратегічного планування та іншими елементами механізму управління публічними фінансами.

Узагальнюючи викладене, публічні інвестиції доцільно розглядати як цільове використання державних або місцевих фінансових ресурсів, спрямоване на створення чи модернізацію матеріальних і нематеріальних активів з метою досягнення довгострокового суспільного ефекту, що здійснюється у межах бюджетного процесу та підлягає публічному контролю. Такий підхід дозволяє комплексно відобразити зміст цієї категорії та забезпечує її відповідність сучасним вимогам розвитку публічних фінансів.

Отже, формування чіткої та системної дефініції публічних інвестицій є необхідною передумовою підвищення ефективності державної фінансової політики, удосконалення бюджетного планування та забезпечення належного рівня підзвітності у використанні публічних ресурсів. Гармонізація національного законодавства із європейськими підходами у цій сфері сприятиме не лише вдосконаленню правового регулювання, а й поглибленню інтеграційних процесів України у правовий простір Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р. № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-17>

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання управління публічними інвестиціями» від 28 лютого 2025 р. № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2025-п#Text>

3. Васильєва Т. В. Публічно-правові зобов'язання як інститут адміністративного права України. *Юридичний науковий вісник*. 2022. № 1. С. 89–96;

4. Лук'янов Д. М. Публічні зобов'язання у сфері господарювання: поняття та правова природа. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 45–52

Троценко А. О.,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Борсук Н. Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ВИЗНАЧЕННЯ МОНОПОЛЬНОГО СТАНОВИЩА СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

В сучасній науковій літературі немає єдиного підходу щодо тлумачення основних категорій монополізму. Саме поняття «монополія» при перекладі з грецької мови означає єдиний продавець. Таким чином, монополістом згідно з таким висновком є будь-хто, хто продає відповідний товар, який має певні ознаки або властивості (або їх сукупність), які відрізняються від таких самих показників, які має товар, що продають інші [6, с. 361].

Чинне законодавство України та фахівці в галузі права розглядають монополію як явище, що несумісне з економічною конкуренцією. Традиційне уявлення про монополію полягає у визначенні продавця на ринку, який захищений від появи нових конкурентів на ринку та спроможний визначати

умови обороту товарів на ринку. Формулюючи поняття монополії, науковці підкреслюють незалежність монополіста від інших учасників ринку та умов обороту товарів на ринку. При цьому, утворення монополій вважається закономірним розвитком будь-якого підприємства, яке прагне виграти конкуренцію на ринку. А процес утворення монополії – називається монополізація [9, с. 201].

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції», монополізація – досягнення суб'єктом господарювання монопольного (домінуючого) становища на ринку товару, підтримання або посилення цього становища [4].

Зі свого боку В. С. Щербина вважає, що домінуюче становище відображає ступінь монопольного панування як одного, так і декількох суб'єктів господарювання на ринку. На думку автора, наявність домінуючого становища в одного суб'єкта господарювання свідчить про наявність абсолютної (чистої) монополії. Наявність на ринку олігополії відповідно зменшує частку домінування конкретного суб'єкта господарювання [9, с. 201].

Відповідно до статті 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку є дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку [4].

При цьому, В. Ф. Федорова звертає увагу на те, що основними ознаками зловживанням монопольним (домінуючим) становищем на ринку, згідно закону, визнається: - встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної конкуренції на ринку; - застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод з суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причини; - обумовлення укладання угод

прийняттям суб'єктом господарювання додаткових зобов'язань, які за своєю природою або згідно з торговими та іншими чесними звичаями у підприємницькій діяльності не стосуються предмета договору; - обмеження виробництва, ринків або технічного розвитку, що завдало чи може завдати шкоди іншим суб'єктам господарювання, покупцям, продавцям; - часткова або повна відмова від придбання або реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації товару за відсутності альтернативних джерел реалізації чи придбання; - суттєве обмеження конкурентоспроможності інших суб'єктів господарювання на ринку без об'єктивно виправданих на те причин; - створення перешкод доступу на ринок (виходу з ринку) чи усунення з ринку продавців, покупців, інших суб'єктів господарювання [8, с. 105-106].

Тобто, відповідно до законодавства України сама по собі наявність у суб'єкта господарювання монопольного становища не є протиправною. Такими є дії чи бездіяльність монополістів, які обмежують конкурентоспроможність інших учасників ринку, обмежують їх інтереси чи інтереси споживачів. Найчастіше зловживання монопольним становищем проявляється у вигляді завищення цін та зниження якості товарів та послуг [8, с. 107].

Особливістю цього виду порушення законодавства про захист економічної конкуренції є здійснення суб'єктом господарювання, який займає монопольне становище на ринку, таких дій, що були б неможливі в умовах ефективної конкуренції на ринку. Це, зокрема, отримання прибутку, зумовленого не ефективністю діяльності або високою продуктивністю, а неправомірним використанням свого домінуючого становища на ринку, або утримання чи посилення такого становища шляхом усунення з ринку конкурентів чи обмеження їхнього доступу на ринок [4].

Для успішної реалізації антимонопольної політики необхідні відповідні інституційні рамки. В Україні відповідальність за реалізацію антимонопольної політики покладена на Кабінет Міністрів України та Міністерство економічного розвитку та торгівлі.

Основними органами регулювання в цій сфері є Антимонопольний комітет України та Національна комісія регулювання природних монополій. Громадські організації та роботодавці також грають важливу роль у формуванні та реалізації антимонопольної політики в Україні. Основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики, включаючи контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, регулювання концентрації підприємств та цін (тарифів) на товари, які виробляються.

Ураховуючи різноманітність монопольних ринків та їхніх особливостей, антимонопольна політика використовує відповідні інструменти, спрямовані на кожен конкретний ринок з метою цільового регулювання. Виходячи з особливостей виникнення та функціонування різних видів монополій і наслідків їхньої діяльності, розрізняються інструменти антимонопольної політики, спрямовані на кожен окремий ринок з метою точкового регулювання кожного з них. В залежності від правового змісту та процесуальних способів реалізації інструментів антимонопольної політики розрізняють американську, європейську та японську моделі [7, с. 32].

Різні регіони світу реалізують різні підходи до антимонопольної політики, і ці підходи можуть відрізнятися за своєю спрямованістю та стратегією. На українському прикладі антимонопольна політика лише починає формуватися. Однак зараз вже видно, що вона, в більшій мірі, відповідає європейській моделі, де допускаються деякі форми взаємодії між компаніями і важливими аспектами є захист національних інтересів та відповідність нормам антимонопольного законодавства [7, с. 32].

Під визначенням антимонопольного законодавства України розуміють чинні нормативно правові акти, які регулюють, попереджують, обмежують або припиняють монополістичну діяльність. Визначені антимонопольним законодавством України правові засади визначені в Конституції України [1], законах «Про Антимонопольний комітет України» [2], «Про захист від

недобросовісної конкуренції» [3], «Про захист економічної конкуренції» [4], «Про природні монополії» [5] та інше.

Базовим фундаментом антимонопольного законодавства України вважається стаття 42 Конституції [1]. Відповідно до неї не допускається зловживання монопольним становищем на ринку. А правила конкуренції та засади антимонопольного контролю зазначені в статті 92 Конституції [1]. Також в основному законі України закріплені положення по захисту економічної конкуренції, які визначають політику підтримки розвитку економічної конкуренції – як державну політику. Закон про захист від недобросовісної конкуренції [2] встановлює рамки, порушення яких призводить до відповідальності. Закон про захист економічної конкуренції [4] також ставить на меті упередити монополістичні прояви та формалізує відповідальність за порушення антимонопольного законодавства. Закон про Антимонопольний комітет [2] формалізує і визначає правовий статус антимонопольних органів, склад, функції, компетенції й основні засади його роботи. Також, окрім нормативно правових актів національного антимонопольного законодавства, конкуренція і монополізація ринків регулюється міжнародними договорами України, ухваленими Верховною радою. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» монополією є здобуття суб'єктом господарювання монопольного (домінуючого) становища на товарному ринку та збереження або посилення цього становища [4].

Відповідно до статті 12 цього Закону суб'єкт господарювання займає монопольне (домінуюче) становище на товарному ринку, якщо: - на цьому ринку в нього немає жодного конкурента; - не зазнає значної конкуренції внаслідок обмеженості можливостей доступу інших суб'єктів господарювання щодо закупівлі сировини, матеріалів та збуту товарів, наявності бар'єрів для доступу на ринок інших суб'єктів господарювання, наявності пільг чи інших обставин. Монопольним (домінуючим) вважається становище суб'єкта

господарювання, частка якого на ринку товару перевищує 35%, якщо він не доведе, що він зазнає значної конкуренції.

Законодавство України також встановлює ознаки колективного монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання. Якщо два або більше суб'єктів господарювання не конкурують на певному товарному ринку або конкуренція невисока та виконується одна з певних умов, вони вважаються такими, що займають монопольне (домінуюче становище) на товарному ринку. Стаття 12 Закон України «Захист економічної конкуренції» [4].

Монопольним (домінуючим) вважається становище кожного із кількох суб'єктів господарювання, якщо стосовно них виконуються такі умови: - сукупна частка не більше ніж трьох суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки на ринку, перевищує 50 відсотків; - сукупна частка не більше ніж п'яти суб'єктів господарювання, яким на одному ринку належать найбільші частки на ринку, перевищує 70 відсотків – і при цьому вони не доведуть, що стосовно них не виконуються умови частини четвертої статті 12 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [4].

В цілому, наявність чітко встановленого антимонопольного регулювання в Україні обумовлена певними причинами, головною з яких залишається негативні наслідки монополізації господарських ринків. Більш того, наявність факту існування державних і природних монополій також має зображатися юридично в чинному законодавстві.

У висновку можна сказати, що зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку є дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку. Основними ознаками зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку, зокрема, визнається: - встановлення таких цін чи інших умов придбання або реалізації товару, які неможливо було б встановити за умов існування значної

конкуренції на ринку; - застосування різних цін чи різних інших умов до рівнозначних угод з суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причини. Саме у зловживанні монополюючим становищем окремими суб'єктами господарювання і криється основна небезпека монополізації ринку. З метою недопущення подібних зловживань і захисту конкуренції в Україні створено АМКУ.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.

2. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 р. № 3659-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 50. Ст. 472. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text>

3. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07 червня 1996 р. № 236/1996-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. Ст. 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14 - n454>

5. Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 № 1682-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 30. Ст. 238. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14#Text>.

6. Петруня Ю. Є. Риси конкурентного середовища та антимонопольне регулювання у сфері роздрібною торгівлі продовольчими товарами. *Економічний нобелівський вісник*. 2014. № 1. С. 361–366.

7. Павлов К. В., Павлова О. М. Аналітико-методологічні засади визначення ступеня монополізації ринків. Обліково-аналітичне забезпечення суб'єктів господарювання в умовах євроінтеграції: монографія / Н.М. Позняковська, С. Я. Зубілевич, О.Л. Міклуха та ін. Рівне: НУВГП, 2019. С. 36–50

8. Федорова В. А. Економічні особливості та проблеми врегулювання діяльності монополій в Україні. *Економічний простір*. 2014. № 83. С. 104–112

9. Щербина В. С. Господарське право: [підручник] 4- те вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2009. 640 с.

Фішер А. Є.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ЮМ-301, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Ільницька Н. Ф.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцентка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗАСНОВНИКІВ ТА КЕРІВНИКІВ ПРИ СТВОРЕННІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Актуальність дослідження відповідальності засновників та керівників на етапі створення юридичної особи зумовлена глибокими трансформаціями сучасного приватного права України, уніфікацією корпоративного регулювання та посиленням вимог до добросовісності учасників цивільного обороту. У сучасних умовах юридична особа виступає не лише організаційно-правовою формою здійснення підприємницької діяльності, а й інструментом розподілу ризиків, що нерідко використовується недобросовісно, що актуалізує питання персональної відповідальності осіб, які беруть участь у її створенні та первинному управлінні [1; 5].

Відповідно до положень Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) юридична особа набуває правосуб'єктності з моменту її державної реєстрації, що впливає зі статей 80, 81 та 87 ЦК України [1]. До цього моменту вона не існує як самостійний суб'єкт права, а всі дії, які вчиняються «від її імені», юридично пов'язуються з конкретними фізичними особами. Особливе значення

має положення частини четвертої статті 87 ЦК України, згідно з яким правочини, укладені до державної реєстрації, породжують права та обов'язки для осіб, які їх уклали, якщо вони не були згодом схвалені створеною юридичною особою [1]. Таким чином закріплюється модель первинної персональної відповідальності засновників або уповноважених осіб. У контексті сучасної реформи корпоративного законодавства важливе значення має Закон України № 4196-IX від 09 січня 2025 року, який визначає особливості регулювання діяльності юридичних осіб у перехідний період у зв'язку з втратою чинності положеннями Господарського кодексу України [2]. Цей акт закріплює перехід до уніфікованої цивільно-правової моделі корпоративного регулювання, посилюючи роль Цивільного кодексу України як базового джерела приватного права [2]. На стадії створення юридичної особи значну роль відіграють правочини до її державної реєстрації, які в доктрині визначаються як *pre-incorporation agreements*. Хоча законодавство України не містить їх спеціальної регламентації, їх правова природа впливає із загальних положень договірного права [1]. Такі правочини створюють обов'язки лише для осіб, які їх підписали, і лише у разі подальшого схвалення можуть бути віднесені до юридичної особи, що підкреслює ризиковий характер підготовчого етапу [1; 6]. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» встановлює процедурні гарантії створення юридичних осіб та передбачає відповідальність за подання недостовірних відомостей до Єдиного державного реєстру [3]. Державна реєстрація в цьому контексті виконує функцію юридичного фільтра, який забезпечує достовірність корпоративної інформації та запобігає створенню фіктивних структур [3]. Практика свідчить, що на етапі створення юридичних осіб найчастіше виникають зловживання, пов'язані з використанням номінальних засновників або директорів, внесенням недостовірних даних до реєстру, створенням структур для мінімізації податкових зобов'язань або легалізації доходів, а також укладенням удаваних правочинів до моменту

реєстрації [5]. Такі дії негативно впливають на стабільність цивільного обороту та підривають довіру до інституту юридичної особи [5].

Правові наслідки таких порушень мають комплексний характер. У цивільно-правовій площині застосовується загальний принцип відшкодування шкоди, закріплений у статті 1166 ЦК України [1]. У випадках наявності умислу або протиправної мети можливе застосування кримінально-правових норм, зокрема щодо підроблення документів, легалізації доходів або ухилення від сплати податків [5]. Таким чином відповідальність набуває багаторівневого характеру. Окрему увагу слід приділити відповідальності керівника юридичної особи, який відповідно до сучасної доктрини корпоративного права виступає носієм фідучіарних обов'язків, що включають обов'язок добросовісності, розумності та лояльності [4]. Порушення цих обов'язків може проявлятися як у діях, так і в бездіяльності, що призвела до збитків юридичної особи [4].

Важливим елементом розвитку сучасного корпоративного права є доктрина «пробивання корпоративної завіси», яка допускає покладення відповідальності на засновників або контролюючих осіб у випадках зловживання корпоративною формою [5; 9]. Такий підхід застосовується для протидії штучному банкрутству та корпоративним шахрайським схемам [9]. Важливим аспектом сучасного розуміння відповідальності засновників та керівників є посилення ролі бенефіціарного володіння як інструменту ідентифікації фактичного контролю над юридичною особою. У практиці корпоративного регулювання дедалі більшого значення набуває підхід, за яким формальний статус засновника не є визначальним, якщо встановлено наявність іншої особи, яка здійснює вирішальний вплив на прийняття рішень або формування волі юридичної особи. Такий підхід відповідає європейським стандартам фінансового моніторингу та корпоративної прозорості, закріпленим у директивах ЄС щодо протидії відмиванню коштів, і поступово імплементується в українське законодавство через механізми розкриття кінцевих бенефіціарних власників [2; 7]. Це дозволяє розширити межі відповідальності за межі формального статусу та охопити реальних контролерів

корпоративних структур. Додаткового значення набуває питання добросовісності на етапі корпоративного планування, коли засновники визначають модель майбутньої юридичної особи, її органи управління та джерела фінансування. У сучасній доктрині приватного права простежується тенденція до розширеного тлумачення принципу добросовісності як загального стандарту поведінки не лише під час здійснення прав, але й на стадії їх формування. Це означає, що вже на етапі створення юридичної особи особи зобов'язані враховувати потенційні ризики для кредиторів, держави та інших учасників обороту, а також уникати конструкцій, які можуть бути кваліфіковані як зловживання правом [1; 8]. Такий підхід узгоджується з практикою Верховного Суду, який у низці рішень підкреслює неприпустимість використання корпоративної форми для досягнення протиправних або недобросовісних цілей [5]. Окремим виміром відповідальності є проблема номінального директорства, яка залишається однією з найбільш поширених форм обходу правових обмежень у сфері корпоративного управління. Використання формальних керівників, які фактично не здійснюють управлінських функцій, створює ризики розмивання відповідальності та ускладнює встановлення реального суб'єкта прийняття рішень. У відповідь на ці виклики законодавство та судова практика поступово формують підхід, за яким номінальний статус не звільняє особу від відповідальності, якщо вона формально прийняла на себе функції керівника. Більше того, у випадку доведення свідомої участі у схемах ухилення від податків або легалізації доходів така особа може нести солідарну або навіть кримінальну відповідальність [3; 5]. Це підсилює превентивну функцію корпоративного права.

Важливим напрямом еволюції корпоративного регулювання є також розвиток концепції ризик-орієнтованого підходу до створення юридичних осіб. Відповідно до цієї концепції, державні органи та суб'єкти фінансового моніторингу оцінюють не лише формальні ознаки компанії, але й сукупність факторів, які можуть свідчити про потенційні ризики її використання у

протиправних цілях. До таких факторів належать структура власності, характер діяльності, джерела походження капіталу та поведінкові індикатори засновників. Такий підхід відповідає сучасним стандартам FATF та імплементується в Україні через законодавство у сфері фінансового моніторингу та корпоративної прозорості [8]. У результаті відповідальність засновників і керівників набуває не лише ретроспективного, але й превентивного характеру. Не менш значущим є питання співвідношення принципу обмеженої відповідальності та його виключень, які формуються судовою практикою через застосування доктрини «пробивання корпоративної завіси». У сучасному правозастосуванні цей інститут розглядається як винятковий механізм захисту прав кредиторів у випадках, коли юридична особа використовується як інструмент шахрайства або штучного уникнення зобов'язань. Українські суди поступово формують підхід, за яким обмежена відповідальність не може застосовуватися автоматично, якщо доведено зловживання корпоративною формою або тотальний контроль засновника над діяльністю юридичної особи без реальної автономії її волі [5; 9]. Це свідчить про поступову гармонізацію національного підходу з європейською доктриною корпоративної відповідальності.

У підсумку слід зазначити, що відповідальність засновників і керівників при створенні юридичної особи є складною багаторівневою правовою конструкцією, що охоплює цивільно-правовий, адміністративний і кримінально-правовий виміри, а також спеціальне регулювання у сфері державної реєстрації та корпоративного управління. Її метою є забезпечення добросовісності учасників цивільного обороту та гармонізація українського приватного права з європейськими стандартами корпоративного регулювання [2; 7; 8].

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030435>

2. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період: Закон України від 09 січня 2025 року № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>

3. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб- підприємців та громадських формувань: Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t030755?an=0&ed=2026_04_07

4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06 лютого 2018 року № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-viii#Text>

5. Постанови Верховного Суду у справах щодо корпоративних спорів та відповідальності керівників: огляд судової практики за 2022–2025 рр. URL: https://nwag.court.gov.ua/sud4874/pres-centr/pres-reliz_2019/1678243/?utm_source=chatgpt.com

6. Наукові праці з корпоративного права України: зб. наук. пр. / ред. кол. Київ: Юрінком Інтер, 2023. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1086>

7. Directive (EU) 2017/1132 relating to certain aspects of company law (consolidated version 2024). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/1132/oj/eng>

8. OECD Principles of Corporate Governance. – Paris: OECD Publishing, 2023. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/09/g20-oecd-principles-of-corporate-governance-2023_60836fcb/ed750b30-en.pdf

9. Бонтлаб В. В. Доктрина «зняття корпоративної вуалі»: теоретико-правові засади та перспективи впровадження в Україні. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Випуск 92: частина 2. С. 11-16.*

10. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. Р. А. Майданика. Київ: Алерта, 2024.

Декларація про використання ШІ

В матеріалах використано ChatGPT (OpenAI, версія GPT-5.3) для структурування тексту, редагування та оформлення списку використаних джерел відповідно до вимог ДСТУ 8302:2015. Фінальний зміст перевірений та схвалений автором, який несе повну відповідальність за точність викладених фактів.

Цупенко Н. В.,
здобувачка другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Науковий керівник: Борсук Н. Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

ЗЛОВЖИВАННЯ МОНОПОЛЬНИМ СТАНОВИЩЕМ НА ПРИКЛАДІ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА «УКРЗАЛІЗНИЦЯ»

На сьогодні тема зловживання монопольним становищем Акціонерним товариством «Укрзалізниця» є однією з найбільш гострих для української економіки, особливо в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів. Через блокування морських портів та складну ситуацію на автомобільних кордонах, залізниця стала фактично єдиним стабільним каналом для експорту та імпорту. Укрзалізниця є природним монополістом у сфері користування інфраструктурою.

Якщо в Україні буде ефективна боротьба зі зловживанням монопольним становищем АТ «Укрзалізниця», то бізнес зможе експортувати продукцію за конкурентними цінами, а держава отримає прозору логістичну систему.

Те, на скільки важливий захист конкурентних відносин зафіксовано на конституційному рівні, зокрема у частині 2 статті 42 Конституції України, де

чітко зафіксовано зобов'язання держави забезпечувати захист конкуренції у підприємницькій діяльності та протидіяти будь-яким проявам зловживання монопольним становищем на ринку [1].

В той же час, Конституція України зазначає, що конкретні типи та межі допустимої монополізації визначаються спеціальним законодавством, насамперед Законом України «Про природні монополії». Відповідно до цього закону, природна монополія визначається як особливий стан товарного ринку, коли найвища економічна ефективність досягається за умов відсутності конкуренції через технологічну специфіку виробничих процесів, а товари чи послуги суб'єктів такої монополії фактично не мають альтернатив у споживанні, що зумовлює низьку залежність попиту від цінових коливань [2].

Стаття 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції» передбачено низку заборон з метою недопущення зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку, тобто вчинення дій чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до недопущення, усунення чи обмеження конкуренції або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку [3].

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про природні монополії» користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування, управління повітряним рухом, надання спеціалізованих послуг у річкових, морських портах, морських рибних портах та аеропортах відповідно до переліку, визначеного Кабінетом Міністрів України, належить до сфери діяльності суб'єктів природних монополій[2].

Відповідно до статті 13 Закону України «Про захист економічної конкуренції», зловживанням монопольним (домінуючим) становищем на ринку є дії чи бездіяльність суб'єкта господарювання, який займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, що призвели або можуть призвести до

недопущення, усунення чи обмеження конкуренції, або ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, які були б неможливими за умов існування значної конкуренції на ринку.

Яскравим прикладом такого зловживання є рішення Антимонопольного комітету України від 06 серпня 2020 р. № 470-р [4].

Комітет встановив, що АТ «Укрзалізниця» є єдиним суб'єктом господарювання, який протягом 2018 року – 31 березня 2020 року діяв на ринку перевезення вантажів залізничним транспортом у межах території України і займав на цьому ринку монопольне (домінуюче) становище із часткою 100 відсотків.

АТ «Укрзалізниця» одноосібно, без прохання вантажовласників та без визначення з ними методів погодження тарифу, в безальтернативному порядку запровадило Послугу, встановило вартість на неї, а також визначило підстави для її застосування (застосовується після укладання додаткової угоди). При цьому, у порушення вимог чинних нормативно-правових актів, у тому числі Статуту залізниць, АТ «Укрзалізниця» не давало змоги суб'єктам господарювання здійснювати місячне планування перевезень – не погоджувало плани перевезення на малодіяльні станції для всіх суб'єктів господарювання, не виділяло рухомий склад, щоб надолужити недовантаження протягом наступного місяця.

Дії АТ «Укрзалізниця» кваліфіковано як зловживання монопольним становищем, які полягають у визначенні малодіяльних вантажних станцій, запровадженні послуги «Подача й забирання вагонів та контейнерів для навантаження або вивантаження на малодіяльні станції, для виконання комерційних операцій, а також робіт, пов'язаних із прийманням, видачею, навантаженням і вивантаженням», та встановленні її вартості, призвели до ущемлення інтересів інших суб'єктів господарювання чи споживачів, що було б неможливим за умов існування значної конкуренції на ринку.

За результатами розгляду справи № 130-26.13/102-19 зазначені дії АТ «Укрзалізниця» визнано порушенням, передбаченим частиною першою статті

13 та пунктом 2 статті 50 Закону України «Про захист економічної конкуренції», у вигляді зловживання монопольним (домінуючим) становищем на ринку перевезення вантажів залізничним транспортом у межах України. На АТ «Укрзалізниця» накладено штраф у розмірі 18 282 400 (вісімнадцять мільйонів двісті вісімдесят дві тисячі чотириста) гривень і зобов'язано припинити порушення.

Розгляд справи в частині дій Міністерства інфраструктури України закрито без прийняття рішення по суті у зв'язку з недоведенням вчинення порушення [4].

Такі дії є недопустимими і мають бути повністю знищені в українському суспільстві, особливо враховуючи те, що наразі в Україні є більш нагальні питання пов'язані з боротьбою країни за свої території і свою незалежність.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>(дата звернення: 16.03.2026).

2. Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2000 р. № 1682-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14#Text> (дата звернення: 16.03.2025).

3. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 р. № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14/conv#n508> (дата звернення: 16.03.2025).

4. Рішення АМКУ від 06 серпня 2020 р. № 470-р. URL:<https://amcu.gov.ua/npas/pro-porushennya-zakonodavstva-pro-zahist-ekonomichnoyi-konkurenciyi-ta-nakladennya-shtrafu-124> (дата звернення: 16.03.2025).

5. Рекомендації АМКУ від 28 травня 2020 р. № 26-рк. URL: <https://amcu.gov.ua/static-objects/amcu/uploads/public/5ed/8ff/1e7/5ed8ff1e7403b151615482.pdf>

Наукове видання

**ПРАВНИЧІ СТУДІЇ ПАМ'ЯТІ
ВАСИЛЯ ІВАНОВИЧА СИНАЙСЬКОГО**

**Збірник тез доповідей
VII щорічного круглого столу**

22 квітня 2026 р.

Видано в авторській редакції

Підписано до друку 29.04.2026. Формат 60×84/8
Друк. арк. 5,12. Зам. № 26-5985

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
03680, Україна, м. Київ, пр. Перемоги, 54/1
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, №235 від 07.11.2000)
E-mail: litera@kneu.edu.ua